

1 000 kvadratmeter och fyra kvarter i norra Lindesberg

Linde 484:1, Kvarteren Vargen, Ängen, Bromsen och Hatten,
Lindesbergs socken och kommun, Västmanland

Sabina Larsson & Johnny Rönngren

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2018:10

ARKEOLOGISK FÖRUNDERÖKNING

1 000 kvadratmeter och fyra kvarter i norra Lindesberg

Linde 484:1, Kvarteren Vargen, Ängen, Bromsen och Hatten,
Lindesbergs socken och kommun, Västmanland

Sabina Larsson & Johnny Rönngren

Lst dnr 431-625-2016

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Drottninggatan 11, 702 10 Örebro
Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

*Karta över Örebro län med platsen för
förundersökningen markerad med rött.*

© 2018 Arkeologgruppen AB

Arkeologgruppen rapport 2018:10

Författare Sabina Larsson och Johnny Rönngren

Grafisk form Nina Balknäs@Högtorps Diverse

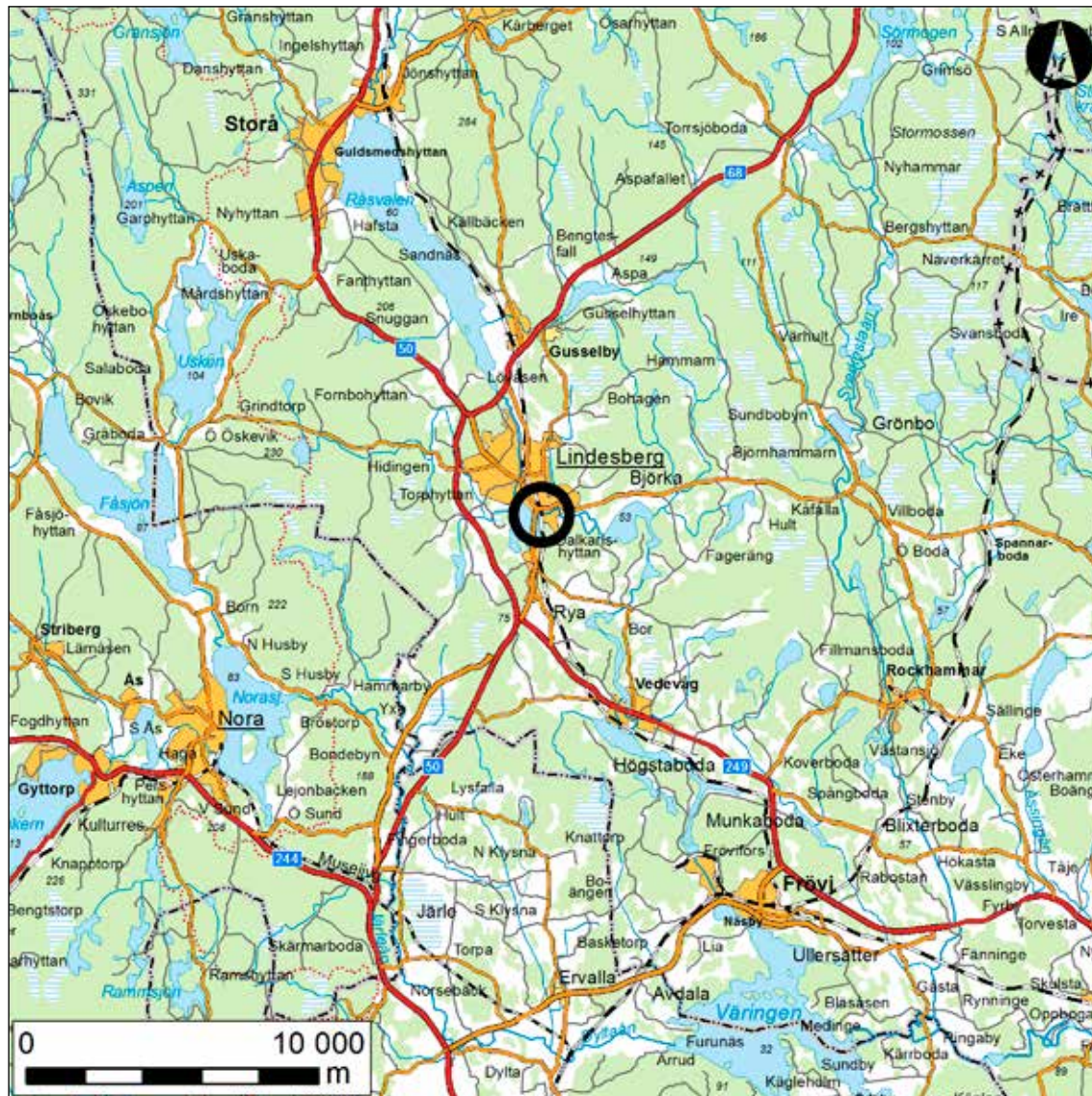
Omslagsfoto I kvarteret Bromsen påträffades en välbevarad brunn från sent 1800-tal.
I brunnens centrum syns en järnstång som hört till en handpump.
Foto från norr.

Foto Om inte annat anges är fotografierna tagna av Arkeologgruppen AB.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr R50223371_170001

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Inledning	7
Bakgrund och kulturmiljö	7
Tidigare undersökningar	18
Syfte och frågeställningar	18
Metod	19
Resultat	22
Kvarteret Vargen	22
Tolkning av lämningarna i kvarteret Vargen	26
Kvarteret Ängen	28
Tolkning av lämningarna i kvarteret Ängen	31
Kvarteret Bromsen	34
Tolkning av lämningarna i kvarteret Bromsen	42
Förhistoriska lämningar	42
Tomt 124	42
Tomt 123	43
Kvarteret Hatten	44
Tolkning av lämningarna i kvarteret Hatten	50
Tomt 118	50
Tomt 117	53
Tomt 116	53
Sammanfattnade tolkning av undersökningarna i Lindesberg	56
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen	58
Fastställande av eventuell förekomst av kulturlager samt dokumentera deras karaktär och ålder	59
Fastställande av eventuell förekomst av anläggningar och bedömning av deras typ, antal och ålder	59
Fastställande av eventuell fyndförekomst och bedömning av deras typ, antal och ålder	60
Bedömning av fornlämningens bevarandegrad på de aktuella platserna	60
Rumslig avgränsning av fornlämningen inom exploateringsområdet	61
Bedömning av vilka typer av aktiviteter som kan ligga bakom de kulturlager, anläggningar och fynd som påträffades	61
Referenser	62
Tekniska och administrativa uppgifter	63
Bilagor	64
<i>Bilaga 1. Schakttabell</i>	<i>64</i>
<i>Bilaga 2. Anläggningstabell</i>	<i>70</i>
<i>Bilaga 3. Fyndtabell</i>	<i>75</i>
<i>Bilaga 4. Arkeobotanisk analys</i>	<i>81</i>
<i>Bilaga 5. ¹⁴C-datering</i>	<i>84</i>

Figur 1. Karta över Lindesberg med de aktuella undersökningsplatserna markerade med svart. Skala 1:250 000.

Sammanfattning

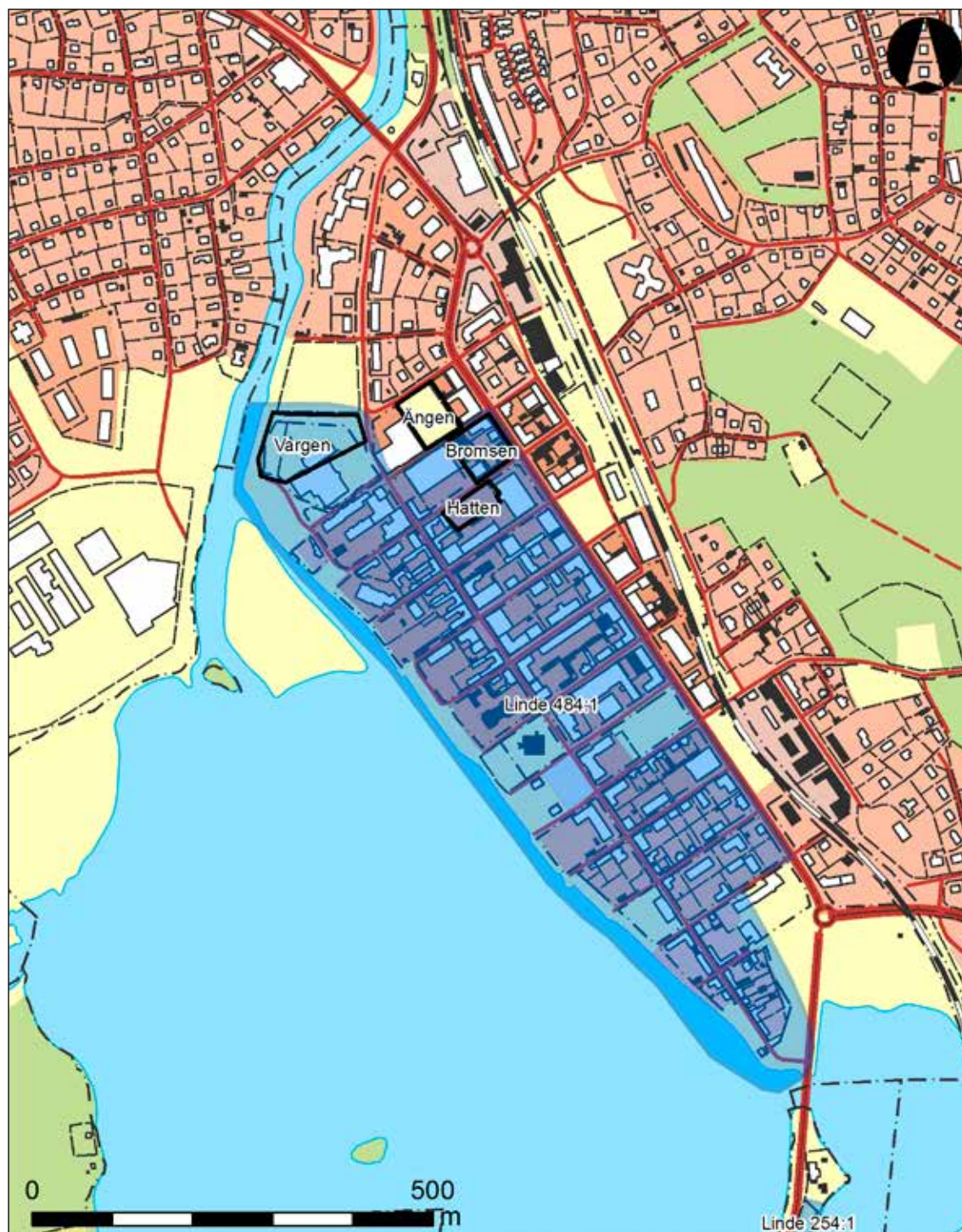
Med anledning av en ny detaljplan för centrala Lindesberg har Arkeologgruppen AB på uppdrag av Länsstyrelsen i Örebro utfört en arkeologisk förundersökning under hösten 2016. Nybyggnation planeras i fyra av stadens kvarter som är belägna inom fornlämningen Linde 484:1.

De två nordligaste kvarteren, Vargen och Ängen, har fram till åtminstone sent 1800-tal legat utanför stadsbebyggelsen. De har tidigare ingått i stadens jordar och fungerat som ängs- och åkermark. Inom dessa kvarter påträffades enbart odlingsjord från åkerbruk och betesmark.

Inga bebyggelselämningar från historisk tid påträffades i kvarteret Bromsen eller Hatten. Däremot påträffades tjocka odlingslager som i ett fall utifrån ett myntfynd från Drottning Kristinas tid daterats till 1630–1650-tal. Det är därmed samtida med stadsbildningen av Lindesberg år 1643. Odlingslagren tyder på att delar av tomterna aktivt nyttjats för odling alltsedan 1600-tal fram till sent 1800-tal. Vidare påträffades åderspår både i kvarteret Hatten och Bromsen.

Med hjälp av historiskt källmaterial såsom bouppteckningar och äldre kartor har en kronologi över de av undersökningen berörda tomterna kunnat utföras, vilken visar att tre av de fem undersökta tomterna var bebyggda alltsedan 1728 medan två blev bebyggda först under 1880-talet. De sist bebyggda tomterna har troligen fungerat som större odlingslotter medan de övriga tomterna fungerat som en kombination med byggnader och mindre trädgårdsodling. Åderspår har antingen tillkommit före stadsbildningen eller är samtida med den. Bouppteckningar gör gällande att stadsborna ägt både plog och åder ända in på 1800-talet, vilket därmed kan innebära att åder nyttjats inom tomternas odlingslotter.

Lämningar från förhistorisk tid fanns i kvarteret Bromsen om än i något skadat skick. I innergården till Kristinavägen 45 påträffades ett flertal stolphål och kulturlager varav två stolphål daterades till 800–900-tal e. Kr., vilket antyder att det funnits bebyggelse i området som föregått stadsbildningen under 1600-talet.

Figur 2. Karta över Lindesbergs stad och fornlämningen Linde 484:1 som utgör det gamla stadsgränsen. De fyra kvarteren är markerade med svart och belägna i norra delen av gamla staden. Skala 1:8 000.

Inledning

På uppdrag av Länsstyrelsen i Örebro län har Arkeologgruppen AB utfört en arkeologisk förundersökning i fyra kvarter i centrala Lindesberg. Anledningen till förundersökningen var en planerad nybyggnation av bland annat bostadshus, i enlighet med den nya detaljplanen för staden. Kommunen har därför ansökt om lov att ta bort de berörda delarna av fornlämningen RAÄ 484:1 som utgörs av stadslager från 1600-talet och framåt. Förundersökningen utfördes under hösten 2016 och bekostades av Lindesbergs kommun.

Bakgrund och kulturmiljö

Lindesberg var ursprungligen en handelsplats belägen på Lindeåsen, alldeles intill Lindesjön. Det strategiska läget och den växande järnhandeln lockade under medeltiden till sig köpmän, bergsmän och andra yrkesgrupper. Under 1300-talet byggdes också en kyrka i tegel, murad enligt cisterciensermunkarnas tradition. Delar av dessa murar finns än idag bevarade i Lindesbergs kyrka (Danermark 1997:9).

Det ursprungliga namnet är *Lindesås* men i och med utfärdandet av stadsprivilegier år 1643 byter staden namn till Lindesberg. Året därpå, 1644, utfärdas en ny stadsplan där gatunätet är strikt uppdelat i ett tidstypiskt rutnät med en bredare huvudgata och likformade kvarter. Dagens moderna gatunät är relativt oförändrat i förhållande till 1600-talets.

Lindesberg har, likt många andra städer, drabbats av flera förödande stadsbränder genom åren. Redan samma år som den nya stadsplanen upprättades brann nästan hela staden ner. Runt ett 60-tal gårdar ska ha förstörts i branden. Den 10 juli 1688 härjade elden ännu en gång, då i den norra delen av staden och 23 gårdar ödelades. Under 1800-talets mitt utfördes omfattande restaureringar av kyrkan, bland annat tjärades taket på kyrktornet. Strax därpå utbröt ännu en stor brand i staden och på grund av den starka blåsten spred den sig fort bland stadens gårdar. Det nytjärade taket fattade lätt eld och kyrkan förstördes nästintill helt (Danermark 1997; Örebro läns museum 1979).

Den äldsta historiska kartan som finns tillgänglig över Lindesberg är från år 1644, då den nya stadsplanen upprättades. Kartan är närmast att betrakta som en fantasi där staden skulle omges av en grävd kanal och tomterna var mångdubbelt fler än vad de faktiskt troligen var. Vid jämförelse med en senare karta från år 1728 är det enbart kvarteren i den södra delen av staden och kvarteren kring kyrkan som överensstämmer (se sidorna 10–11).

I kartan från 1728 framträder en mer sanningsenlig bild av staden. Staden dominerades av en huvudgata i nord-sydlig riktning, Storgatan (idag kallad Kungsgatan) och stadens centrum utgjordes av kyrkan som var högst belägen i staden och omgiven av prästgård, kaplansgård, rådhus och torg. Enligt den första befolkningsstatistiska redogörelsen över Lindesbergs socken år 1754 fanns 4 131 personer skrivna i församlingen som också innefattade

Figur 3. Utdrag ur fastighetskartan som visar den norra delen av Lindesbergs gamla stad med de fyra undersökningsområdena här markerade med svart ram. Skala 1:2 000.

den omgivande landsbygden. I staden fanns 115 hushåll. Det fanns inga caféer eller källare, däremot fanns 11 krogar (Befolkningsstatistiska redogörelser 1754–1800:4). Den första källaren registrerades först år 1775 (Befolkningsstatistiska redogörelser 1754–1800:50).

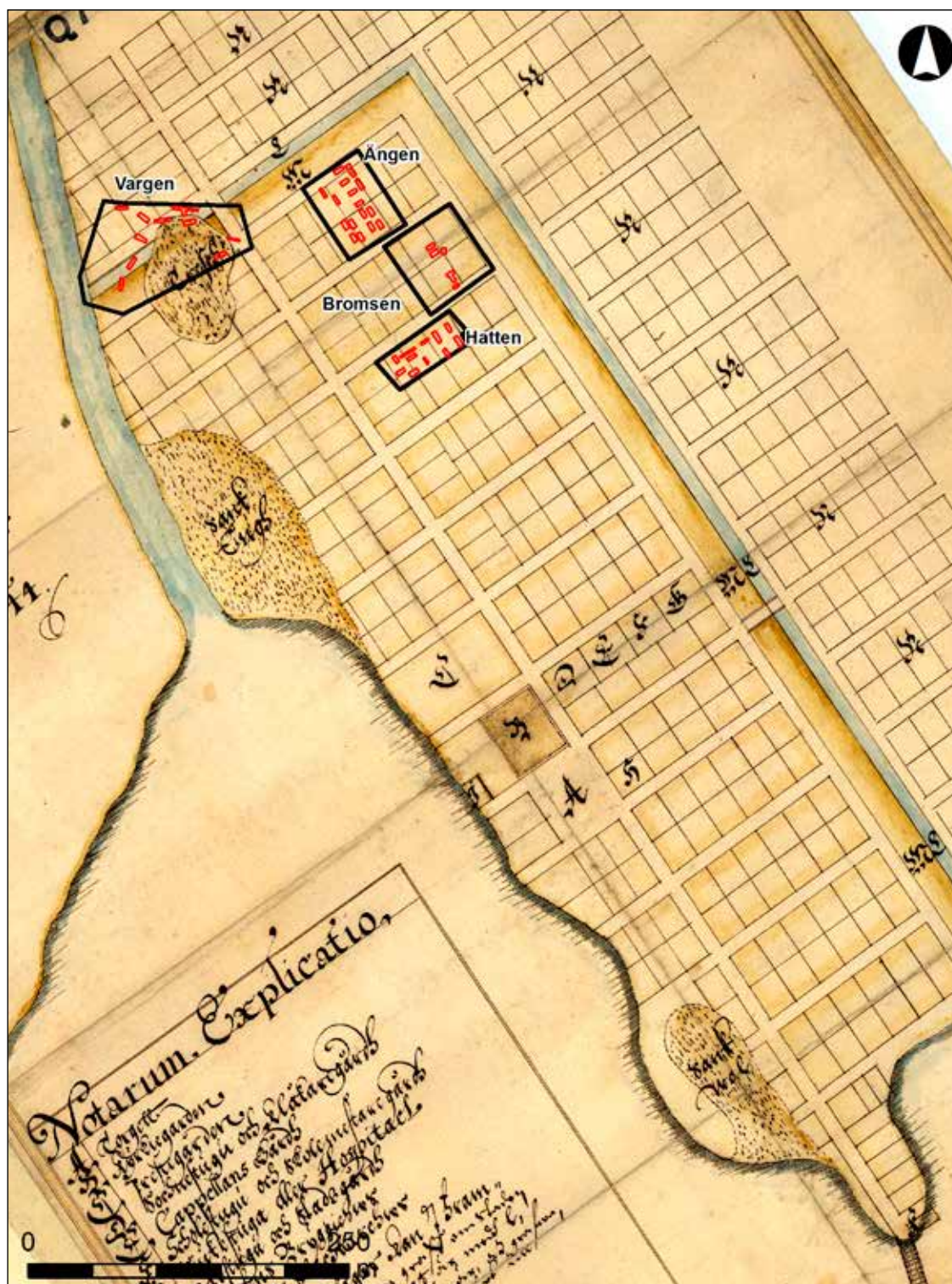
De aktuella undersökningsområdena ligger i den norra och nordöstra delen av staden. Två kvarter, Vargen och Ängen, var belägna utanför stadsgränsen och brukades som ängs- och åkermark enligt kartuppgifter från 1700-talet. Bebyggelse uppfördes först under skiftet mellan 1800-tal och tidigt 1900-tal.

Undersökningsområdet inom kvarteret Bromsen utgjordes åren 1728 och 1776 av två tomter; en norra och en södra. År 1728 ägdes den norra tomten av Herr Noring och den södra av "Påstmästaren Höyer". Postmästaren hade även ytterligare tomter i staden, bland annat mitt emot kyrkan. Herr Daniel Noring ägde emellertid inga fler tomter, men finns skriven i staden tillsammans med sin familj enligt husförhören från 1720-talet, vilket bör tala för att tomten varit bebodd redan då (Husförhör 1713–1726:223).

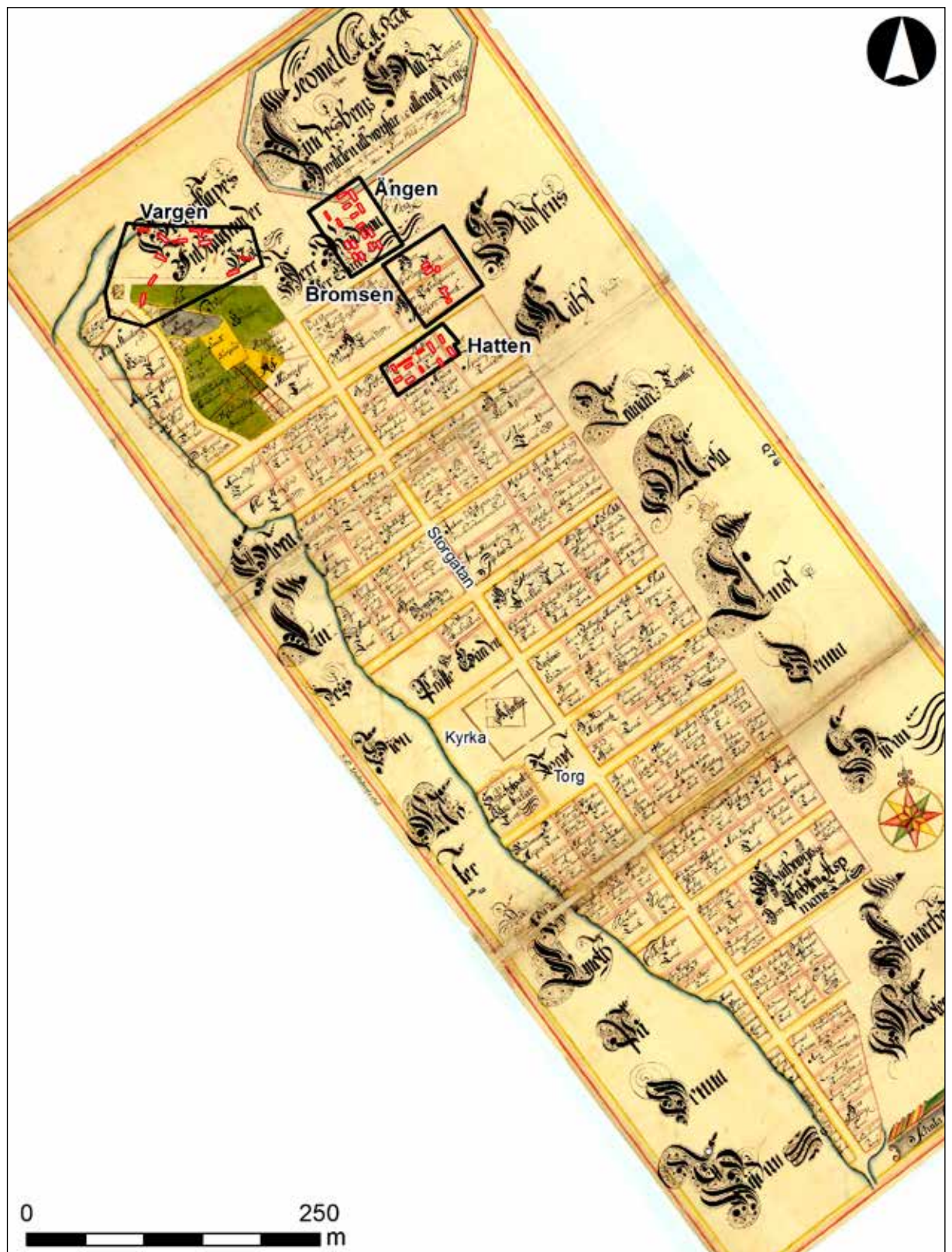
OMSTÄNDIGHETER.	
I. Hushåll eller Matlag i Städerne, undantagne the Gemene af Krigsfolk, alla utfattige och eländige	115
II. Caffehus i Städerne	är här icke
III. Källare i Städerne	icke eller
IV. Krogar i Städerne	11
V. Hushåll, Matlag eller Rökstäl på Landet, undantagne the Gemene af Krigsfolk, alla utfattige och eländige	497
VI. Gästgifverier på Landet	1
VII. Krogar på Landet	1

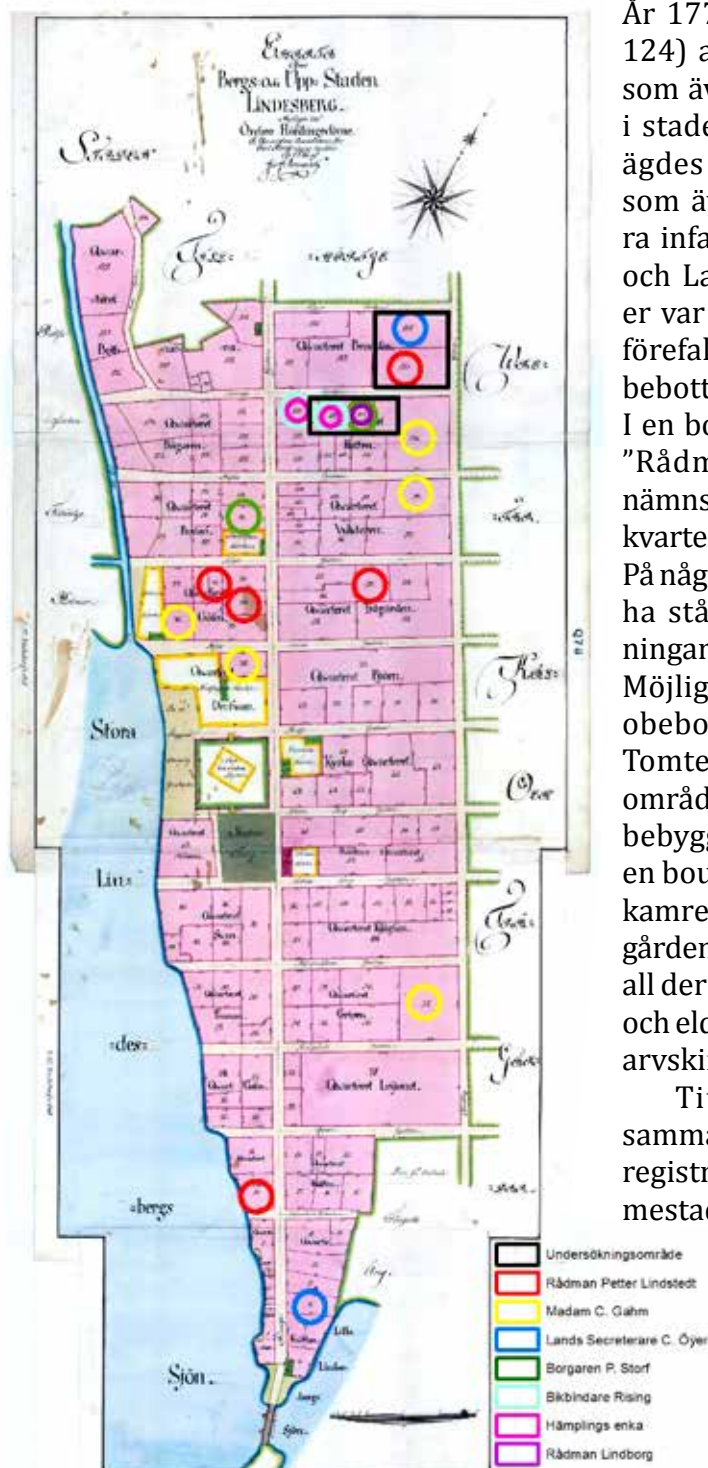
STÅND.		
	MAN-KON.	QVIN-KON.
1. a. Ridderskap och Adel	—	—
b. Ungdom öfver 15. år	—	1
c. Barn under 15. år	—	—
2. a. Prästerskap, Academi- och Schola-Stater	5	4
b. Ungdom öfver 15. år	2	—
c. Barn under 15. år	2	—
3. a. Stånds- Personer och deras vederlikar	6	7
b. Crono-Bejånter, Fogdar, Länsmän &c.	3	1
c. Ungdom öfver 15. år	1	11
d. Barn under 15. år	8	5
4. a. Ståndens vederlikare Bejånter	11	7
b. Dito Laquajer och Tjänstefolk öfver 15. år	18	19
c. Dito under 15. år	14	26
5. a. Magistral i Städerne	6	5
b. Grosserer	—	—
c. Kråmare	3	3
d. Håkare och Små-Kråmare	1	1
e. Bodfvänner och Ungdom öfver 15. år	—	—
f. Barn under 15. år	—	2
6. a. Fabrikverker	—	—
b. Ungdom och vuxna öfver 15. år	—	—
c. Barn under 15. år	—	—
7. a. Ambets- och Handverks-folk i Städerne och på Landet	—	115
b. Gifviller	—	—
c. Läraröfver 15. år	24	—
d. Barn under 15. år	60	—
8. Ringare Borgerkap, Förvars- och Fördelskarlar	69	73
9. Råters, Staters, Kyrko- och Stads-Bejånter	14	16
10. a. Frisks inhyses folk i Städerne	1	4
b. Dito Bråkligt, dock ej Hospitals-Hjon	19	21
11. Resande och Främlingar	—	—
12. Skeppare och Sjöfarit folk	—	—
13. a. Handverkarer och ringare Borgerkapets samt Bejånters Barn, öfver 15. år	16	20
b. Dito under 15. år	29	69
14. a. Samtliga Borgerkapets och Bejånters Tjänstefolk öfver 15. år	59	65
b. Dito under 15. år	32	42
15. Större och mindre Seminarier på Landet	420	439
16. a. Tärpare med utfäde	28	28
b. Tärpare utan utfäde	—	—
17. a. Frisks inhyses- och Gatubus-folk på Landet	—	—

Figur 4 och 5. Utdrag ur den befolkningsstatistiska redogörelsen över Lindesberg år 1754.

Figur 6 och 7. Kartan från år 1644 är den äldsta upprättade kartan över Lindesberg men representerar dock inte en sanningsenlig bild över staden. Vid jämförelse med kartan från år 1728 är det främst kvarteren närmast kyrkan som förefaller överensstämma. Kartan från år 1728 är en tomtkarta som namnger respektive tomtägare.

År 1776 ägdes den norra tomten (nr 124) av Rådmannen Petter Lindstedt som även ägde ytterligare fyra tomter i staden. Den södra tomten (nr 123) ägdes av "Lands secreteraren Öyer" som även ägde en tomt vid den södra infarten i staden. Både rådmannen och Lands secreterarens andra tomter var mer centralt placerade och det förefaller osannolikt att de själva har bebott tomterna i kvarteret Bromsen. I en bouppteckning från år 1831 över "Rådmanskan Anna Cronberg" omnämns tomterna nummer 123 och 124 i kvarteret Bromsen i vilka hon ägt andel. På någon av tomterna anges att det skall ha stått en logbyggnad (Bouppteckningar och arvskiften 1828–1839:224) Möjligen har den södra tomten varit obebodd och använts som trädgård. Tomterna väster om undersökningsområdet förefaller emellertid ha varit bebyggda utifrån beskrivningen från en bouppteckning år 1821 över brukskamreren Johan Malmström som ägde gården och tomten 121 och 122 " ... med all derpå varande byggnad, kakelugnar och eldstäder ..." (Bouppteckningar och arvskiften 1818–1827:147).

Tittar man på husförhören för samma år (1826–1837) finns hushåll registrerade på tomt 124 bebodda av mestadels pigor och drängar, däremot inte på tomt 123 (Husförhör 1826–1837:190). På denna tomt fanns boende registrerade först åren 1841–1850 (Husförhör 1851–1860:214).

Figur 8. Tomtkarta över Lindesberg från år 1776 med undersökningsområdets tomtägare och deras andra ägor i staden. I kvarteret Hatten har flera av tomterna varit samägda med en inre uppdelning inom tomterna. I kvarteret Bromsen antyder källmaterialet att den norra tomten varit bebodd redan under tidigt 1700-tal medan den södra stått tom fram till 1840-talet. Både tomt 116 och 123 har möjligen nyttjats för odling med plats för enstaka bodar fram till 1800-talets slut.

I Kvarteret Hatten var ytan inom undersökningsområdet åren 1728 och 1776 indelad i tre tomter (nr 116, 117 och 118). Den östra tomten (nr 116) utgjorde både år 1728 och 1776 en tredjedel av hela kvarterets storlek och vid vardera tidpunkt ägde tomtägaren (Spångberg år 1728 och Christina Gahm år 1776) ytterligare tomter i staden, bland annat belägna invid Storgatan, varför det förefaller sannolikt att den stora tomten nr 116 nyttjats för trädgårdsodling. I husförhör från åren 1841–1850 har inom en parentes i efterhand noterats att tomt 116 var "obebygd" (Husförhör 1841–1850:180). Detta förefaller stämma då tomten inte anges i husförhören åren dessförinnan utan det är först i och med husförhören åren 1882–1891 som tomten blir bebodd (Lindesbergs kyrkoarkiv; Husförhörs 1882–1891:88)

Tomterna 117 och 118 ägdes år 1728 av personer som inte ägde andra tomter i staden, och en liknande bild framträder i kartan från år 1776. År 1776 samägdes emellertid tomterna av flera hushåll. Exempelvis ägde Rådman Lindborg och Paulus Storf år 1776 tillsammans tomt 117. Lindborg saknade andra tomter medan Storf ägde ytterligare en tomt längs med Storgatan. Detta indikerar att den del som Lindborg ägt bör ha varit bebodd medan man kan ställa sig frågan hur Storf disponerat sin andel av tomten. Bokbindaren Rising och Hamplings änka ägde båda tomterna 118 och 120.

När bokbindaren Rising dog år 1797 gjordes en bouppteckning över alla hans ägodelar och fastighetsinnehav (Bouppteckningar och arvskiften 1782–1803:354). Där angavs att Rising

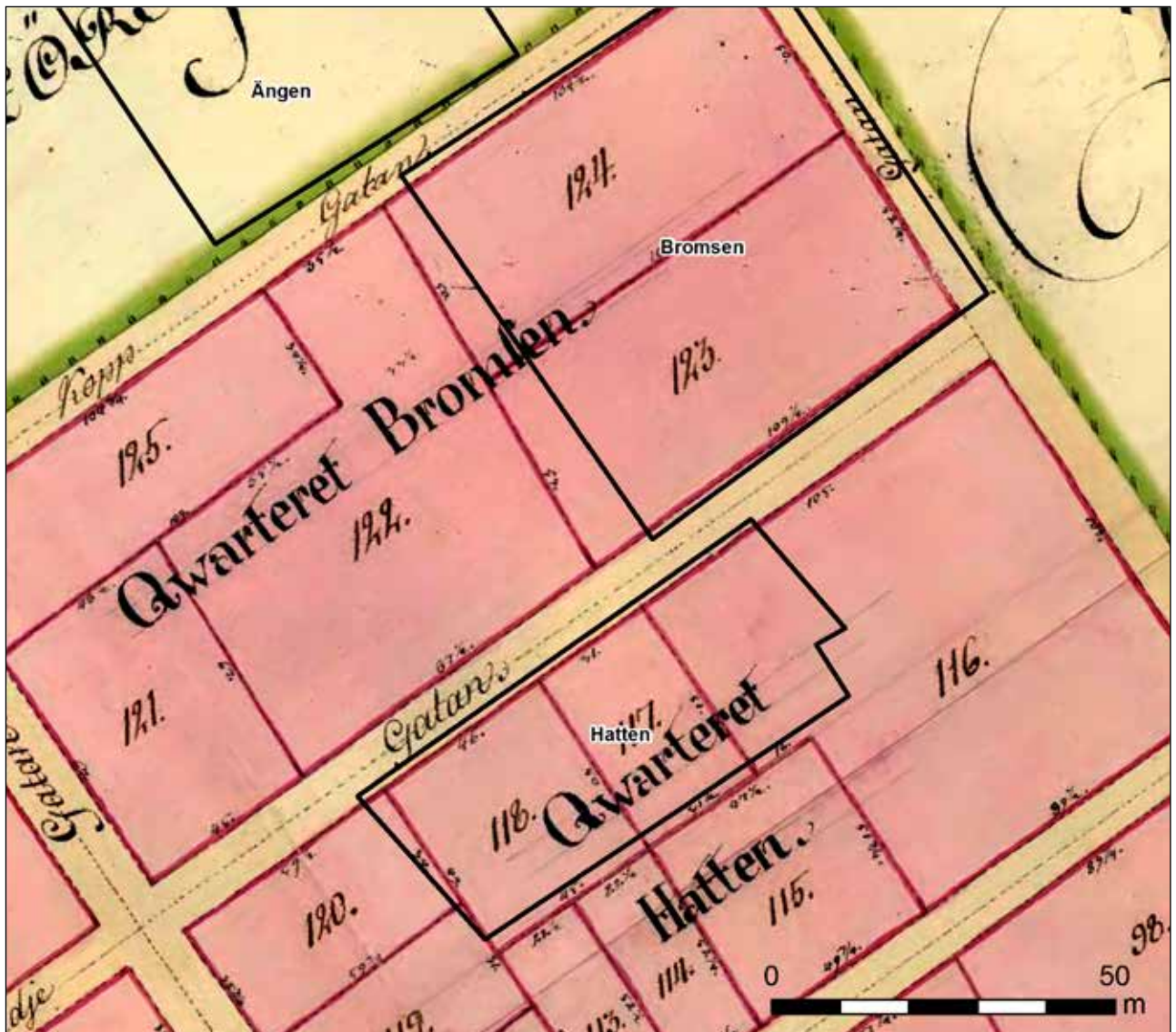
ägde en sjundedel i gården på tomt 118 och en andel i kryddgården på tomt 120. Dessa uppgifter indikerar att det under denna tid funnits en inre uppdelning inom tomterna och att tomterna 117 och 118 varit delvis bebodda medan den andra andelen haft oklar funktion, möjligen kryddland eller som plats för förrådsbyggnader och bodar. Den inre uppdelningen kvarstår även under sent 1800-tal då husförhören uppdelat tomterna i varsin hälft (se sidan 53).

För att ytterligare studera hur stadens östra tomter nyttjades kan vi betrakta stadsvyn över Lindesberg i *Suecia antiqua* där vi kan se staden från öster (se figur 11). I denna vy förefaller stora delar av stadens östra tomter vara obebyggda och istället nyttjade som trädgårdar. Detta gäller särskilt kvarteren i den norra och södra delen av staden. Huvudgatan utgjordes av Storgatan och därför utgör kvarterens östra sida tomternas "baksida". Även om *Suecia antiqua* inte är att betrakta som den allra säkraste källan när man vill inhämta en bokstavlig uppfattning över hur städerna i Sverige sett ut, så finner vi även samma bild i häradskartan över Lindesberg på 1860-talet (se figur 13). I häradskartan är kvarteren kolorerade i rött och grönt efter bebyggelsens utbredning och även här illustreras att den östra halvan av kvarteren öster om Storgatan är gröna, vilket antyder att de ännu var obebyggda.

Denna bild kan också belysas i ett fotografi över staden, taget under 1870-talet med nästintill samma perspektiv som vid *Suecia antiqua* (se figur 12). Även i detta fotografi syns kvarterens östra delar närmast betraktaren vara obebyggda och nyttjade som trädgårdar.

Figur 9. Utdrag ur tomtkartan över Lindesberg år 1728. Herr Noring och Påstmästaren Höyer ägde tomter i kvarteret Bromsen och Lars Spångberg, Gustaf Råbock och Mattias Andersson ägde tomter i kvarteret Hatten. Skala 1:1 000.

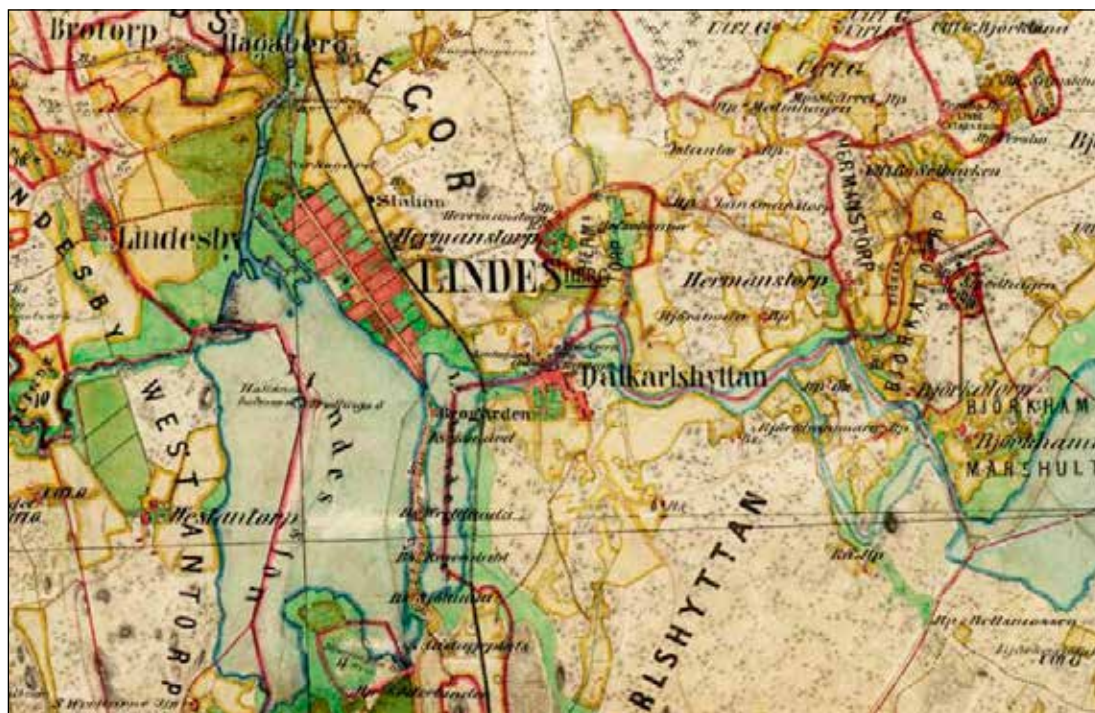
Figur 10. Utdrag ur tomtkartan över Lindesberg år 1776. I kvarteret Hatten har Råbocks gamla tomt delats i två delar, 118 och 120. Ägarna bokbindare Rising och Hamplings änka ägde båda dessa tomter gemensamt. Ur Risings bouppteckning år 1797 framgick att han hade del i ett kryddland på tomt 120 och ägde en andel i tomt 118. I övrigt berördes tomt 123 och 124 i kvarteret Bromsen och tomt 118, 117 och 116 i kvarteret Hatten.

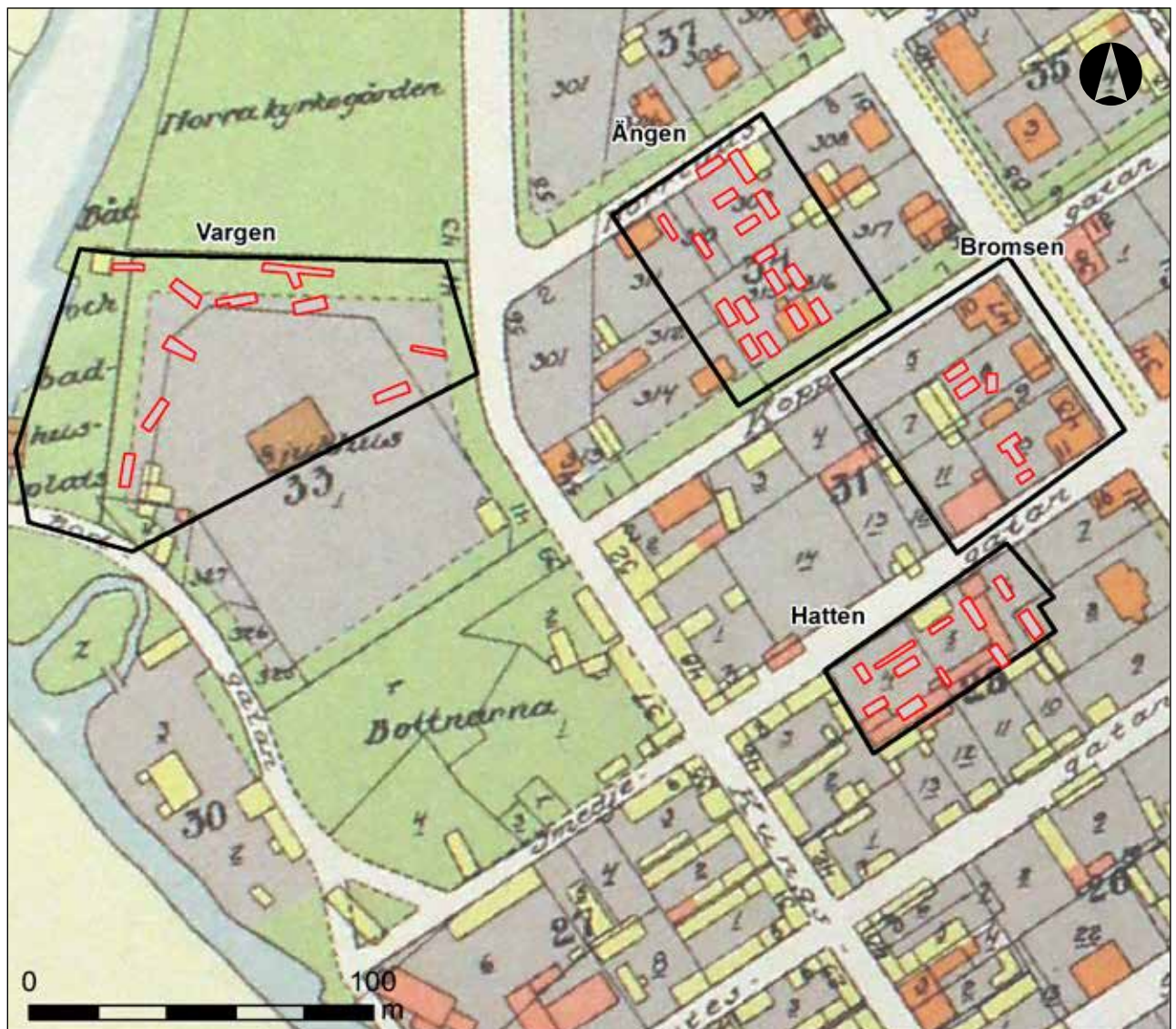
Figur 11. Vy över Lindesberg sedd från öster enligt Suecia antiqua år 1703. Även om man ska betrakta kartan med en nypa salt förmedlar den ändå en bild där de östra delarna av staden nyttjats som trädgårdar. De aktuella undersökningsområdena är dessvärre skymd av stenhögen i bildens högra del.

Figur 12. Vy över Lindesberg sedd från öster under 1870-talet.

Figur 13. Häradskartan över Lindesberg från 1860-talet visar att delar av stadens östra kvarter ännu inte var bebyggda utan nyttjade som trädgårdar.

Figur 14. Utdrag ur stadskartan över Lindesberg år 1931 som visar byggnaders läge i förhållande till schakten som grävdes. Byggnader markerade med gul färg är av trä och röda byggnader är av sten. Både inom kvarteret Hatten och Ängen påträffades bebyggelse som revs under 1970-talet. Dessa byggnader var emellertid uppförda under 1900-talets lopp. Skala 1:2 000.

Tidigare undersökningar

Ett flertal arkeologiska undersökningar har tidigare utförts i Lindesberg. År 1978 utförde Örebro Länsmuseum en mindre undersökning i Kyrkokvarteret. Man påträffade då kulturlager och bebyggelselämningar. Åren 1992 och 1993 utfördes en förundersökning med efterföljande slutundersökning inom kvarteret Druvan, beläget ett par hundra meter från kvarteret Hatten. Man påträffade även då kulturlager men också rester av en husgrund och en smedja. Lämningarna bedömdes vara från 1600-talet. Husgrunden var där-
emot äldre än 1644 års stadsbrand. Få spår av senare tiders bruk framkom vid undersökningarna (Bergold 1992).

De senaste åren har Arkeologgruppen AB genomfört ett flertal arkeologiska åtgärder i Lindesberg om än i mindre omfattning. År 2015 förundersöktes delar av kvarteret Gåsen och Lejonet varvid sammanlagt 100 kvadratmeter undersöktes. Lämningarna var få till antalet och utgjordes främst av sentida husgrunder från tiden efter år 1850 (Knabe 2016). Samma år utfördes en arkeologisk undersökning i Kvarngatan i samband med anläggandet av en el-station där 2 kvadratmeter undersöktes utan att lämningar påträffades (Rönngren 2016).

Syfte och frågeställningar

Förundersökningen syftade dels till att skapa underlag för Länsstyrelsens bedömning om tillstånd för att ta bort de aktuella delarna av fornlämning 484:1 kan ges. Förundersökningen innefattade att fastställa och dokumentera fornlämningens karaktär, datering, utbredning och komplexitet samt att tillvarata eventuella fynd. Förundersökningen skulle även klargöra i vilken mån en arkeologisk undersökning är nödvändig innan exploatering får ske på de aktuella ytorna.

Förundersökningen skulle:

- *fastställa eventuell förekomst av kulturlager samt dokumentera deras karaktär och ålder*
- *fastställa eventuell förekomst av anläggningar och bedöma deras typ, antal och ålder*
- *fastställa eventuell fyndförekomst och bedöma deras typ, antal och ålder*
- *bedöma fornlämningens bevarandegrad på de aktuella platserna*
- *rumsligt avgränsa fornlämningen inom exploateringsområdet*
- *bedöma vilka typer av aktiviteter som kan ligga bakom de kulturlager, anläggningar och fynd som påträffas.*

Figur 15. Johnny Rönngren, inte bara arkeolog.

Metod

Den sammanlagda exploateringsytan är cirka 17 300 kvadratmeter stort, varav runt 3 000 kvadratmeter idag är bebyggt. Schakten förlades på de ytor där det var möjligt då bland annat ledningar och träd samt utrymningsvägar eller övriga transportvägar för exempelvis soptömning hindrade schaktning vid vissa platser. Svårast var schaktningen vid kvarteren Vargen och Hatten. Utgångspunkten var emellertid att schakten skulle täcka en representativ bild av ytan och de ytor där det bedömdes vara störst chans att bevarade

lämningar kunde påträffas. Inför fältarbetet utfördes kartstudier av de berörda delarna av staden.

I kvarteret Vargen hindrades schaktning av nedgrävda ledningar och stora träd vars rötter inte fick skadas i allt för hög grad. Schakten förlades mellan träden och där öppna gräsytor fanns tillgängliga.

Kvarteret Ängen utgjordes av en bilparkering där en fjärdedel av parkeringen stängdes av under en till två dagar och schakten kunde därför fördelas jämt över undersökningsytan. Enligt kartor från 1700-talet har kvarteret legat utanför den gamla stadsgränsen och nyttjats som betesmark.

Kvarteret Bromsen är idag till stor del bebyggt. Schaktning var enligt anvisningar från kommunen aktuellt i innergårdarna till Kristinavägen 45 och Kristinavägen 43. Innergårdarna var trånga och schakten förlades på ett sådant sätt att de skulle täcka in en så stor yta som möjligt samtidigt som hänsyn behövde tas för att maskinen skulle kunna arbeta på ett säkert sätt.

Kvarteret Hatten utgjordes till stor del av en parkeringsyta och delar av parkeringen stängdes av för att möjliggöra schaktning. Hänsyn fick visas till det faktum att boende på Bytesgatan 9 hade bilparkering söder om undersökningsområdet varför inte schakt kunde läggas i den västra delen i den grad det hade önskats för att inte blockera utrymningsvägar eller hindra de boende att ta sig in och ut ur kvarteret med bil. Ett flertal ledningar hindrade även schaktens placering i den norra delen av undersökningsområdet.

Schakten grävdes skiktvis med maskin ned till orörd nivå eller tills det att bevarade lämningar påträffades.

Figur 16. Panoramavvy över den västra delen av ytan inom kvarteret Vargen. En flyktförläggning hade uppförts inom området kort innan fältstart. I övrigt förlades schakt mellan gamla lindar och nedgrävda teleledningar.

Figur 17. Förmedling erbjuds besökande som stannade till för att betrakta arbetet. De allra flesta var emellertid mest intresserade av att konversera med grävmaskinisten. Här vid schakt 200 i kvarteret Hatten.

Anläggningar, konstruktioner och kulturlager undersöktes därefter för hand. Vid behov utvidgades schakten för att kunna avgöra lämningarnas funktion och datering. Alla kulturlager, konstruktioner och anläggningar dokumenterades skriftligt, fotograferades och mättes in med RTK-GPS. All inmätning gjordes i SWEREF 99TM samt bearbetades i Intrasis 3 och ArcGIS 10.3.1.

Då undersökningen utfördes centralt i staden där många människor passerar utfördes även viss förmedling av resultaten till allmänheten.

Figur 18. Panoramavvy över Ica-parkeringen i kvarteret Hatten.

Figur 19. Innergården till Kristinavägen 45 i kvarteret Bromsen. På innergården påträffades en brunn från 1800-tal och stolphål som daterades till vikingatid.

Figur 20. Innergården till Smedjegatan 9 i kvarteret Bromsen. I schakten som grävdes i innergården påträffades enbart odlingslager och avfallsgropar från tidigt 1900-tal.

Figur 21. Större delen av undersökningsområdet i kvarteret Hatten utgjordes av parkering.

Figur 22. Foto från tidigt 1900-tal över kvarteret Vargen och sjukhuset, sett från väster.

Resultat

Kvarteret Vargen

Undersökningsområdet i kvarteret Vargen var 8 000 kvadratmeter stort och utgjordes av en trädbevuxen sandås som reser sig över den omgivande staden. På höjden finns Lindesbergs badhus och gamla lasarett, även kallat Gamla Kirurgen. Huset, som byggdes år 1914 är den första byggnaden som uppfördes på höjden. Intill badhuset och det gamla lasarettet finns asfalterade ytor. Annars består större delen av ytan av gräsmattor. På äldre fotografier från tidigt 1900-tal syns hur höjdens slänter västerut varit betydligt brantare än idag, vilket tyder på att området genomgått en del markarbeten under 1900-talets lopp där den västra släntens påförts jordmassor för att skapa en svagare sluttning.

Enligt kartmaterialet från 1700- och 1800-talen har denna delyta legat utanför stadsbebyggelsen och brukats som hagmark, vilken ägts av stadens borgare. På en karta från år 1775 syns även enstaka hus i förundersökningsområdets sydvästra hörn närmast vattnet. Troligen var det ekonomibyggnader såsom logar för de odlingar som funnits i jordlotterna.

Vid undersökningstillfället hade en barack nyligen uppförts på västra delen av undersökningsområdet varför hela området inte kunde undersökas. Ytan för baracken bedömdes emellertid ha anlagts på utfyllnadsmassor i ett område som dessförinnan varit en lågt belägen strandzon invid ån.

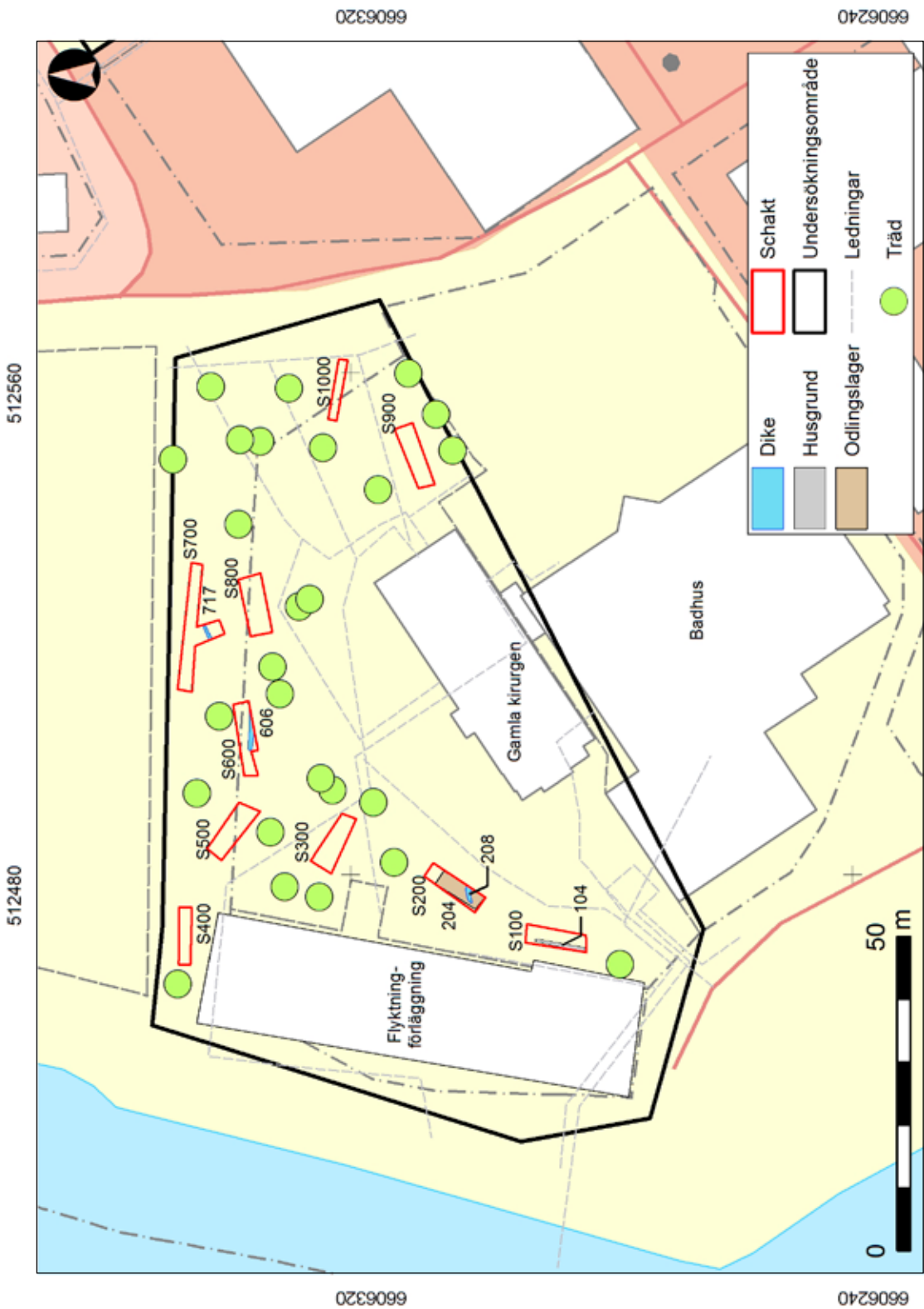

Figur 23. År 1775 utgjordes både kvarteret Vargen och Ängen av stadsjordar, vilka ägdes av stadens borgare och brukades som ängs- och betesmark, åker och odling. Skala 1:2 000.

Inom undersökningsområdet grävdes 10 schakt om sammanlagt 289 kvadratmeter. Schakten placerades där det var möjligt då ett 20-tal stora träd växte på höjden och ledningar av olika slag genomkorsade området.

Resultaten från undersökningen visade på en mycket låg förekomst av lämningar, vilka utgjordes av odlingslager och dräneringsdiken.

I förundersökningsområdets västra del påträffades i schakt 100 spår efter en äldre byggnad som rivits vid något tillfälle under 1900-talet. Vid 0,7–0,8 meters djup, under utfyllda jordmassor, fanns resterna efter en betonggrund (A104) samt rivningsmassor innehållande tegelkross och kakelplattor ned till 2 meters djup.

Figur 24. Schaktkarta över schakten som grävdes inom kvarteret. Dessa placerades där det var möjligt mellan ledningar, träd och asfalterade gångar. Skala 1:1 000.

Tydligt odlingslager kunde enbart konstateras i schakt 200 där lagret var 0,15–0,2 meter tjockt och innehöll matjord som var uppblandad med sand och kol. I schaktet påträffades även ett dräneringsdike fyllt av sprängsten som var 0,2–0,3 meter stora och lagda i två skift. Diket var omkring 0,8 meter brett och låg intill en jordägo gräns enligt en karta från år 1728, vilket därmed gör det sannolikt att det är ett kombinerat gräns- och dräneringsdike från 1700-tal. Dräneringsdiken av liknande slag med sprängstenar lagda i två skift påträffades även i schakt 600 och 700.

I övrigt konstaterades inga lämningar inom kvarteret. Schakten bestod överst av grässvål vilken följdes av ett tunt jordlager som överlagrade finkornig morän.

Figur 25. Fynd av kakelplatta i raseringslager i schakt S100 i kvarteret Vargen. Raseringslagret och byggnadsresterna kommer från träbyggnaden på stenfot som syns på figur 22 nedanför sjukhuset.

Figur 26. Sektion i schakt S200 i kvarteret Vargen sedd från söder som visar att tjocka lager av jordmassor fyllts ut i slänten.

Figur 27. Rännan A606 i schakt S600 sedd från öster. Rännan utgjordes av omkring 0,1 meter stora naturstenar som var lagda i två skift.

Tolkning av lämningarna i kvarteret Vargen

Den generella bedömningen av undersökningsresultaten inom kvarteret Vargen är att de bekräftar det som visas i kartorna över Lindesberg från 1700-talet. Platsen utnyttjades som hagmark och odlingsjord. Dräneringsdiken har under 1700-talet grävts och anlagts, troligen med främsta syftet att avdela de olika ägorna från varandra. Någon äldre byggnation enligt ambitionen från kartan år 1644 sträckte sig aldrig längre än till eventuella ängslador och dylikt som finns markerade runt platsen på kartor från 1728. Området blir därmed bebyggt först under sent 1800-tal och tidigt 1900-tal. Då rör det sig inte om en omfattande byggnation, utan om en sjukhusbyggnad som omgetts av en park.

Figur 28. Kvarteret Vargen före den historiska bebyggelsen. Illustration: Nina Balknäs.

Resultat

Kvarteret Ängen

Kvarteret bestod vid tillfället för fältarbetet av en asfalterad parkeringsplats med matvarubutik i väster samt bostads- och servicehus i öster. Hela ytan var 3 500 kvadratmeter stor. Enligt 1700-talets kartor låg kvarteret utanför stadsgränsen och brukades av stadens borgare som åker- och hagmark. Exempelvis ägde "Bergsfogden Thörngren" marken för förundersökningsområdet år 1775.

Inom ytan grävdes 16 schakt om sammanlagt 360 kvadratmeter. Likt resultaten i kvarteret Vargen resulterade undersökningarna i kvarteret Ängen främst i odlingslämningar från 1700- och 1800-tal samt visade spår efter markberedning under modern tid.

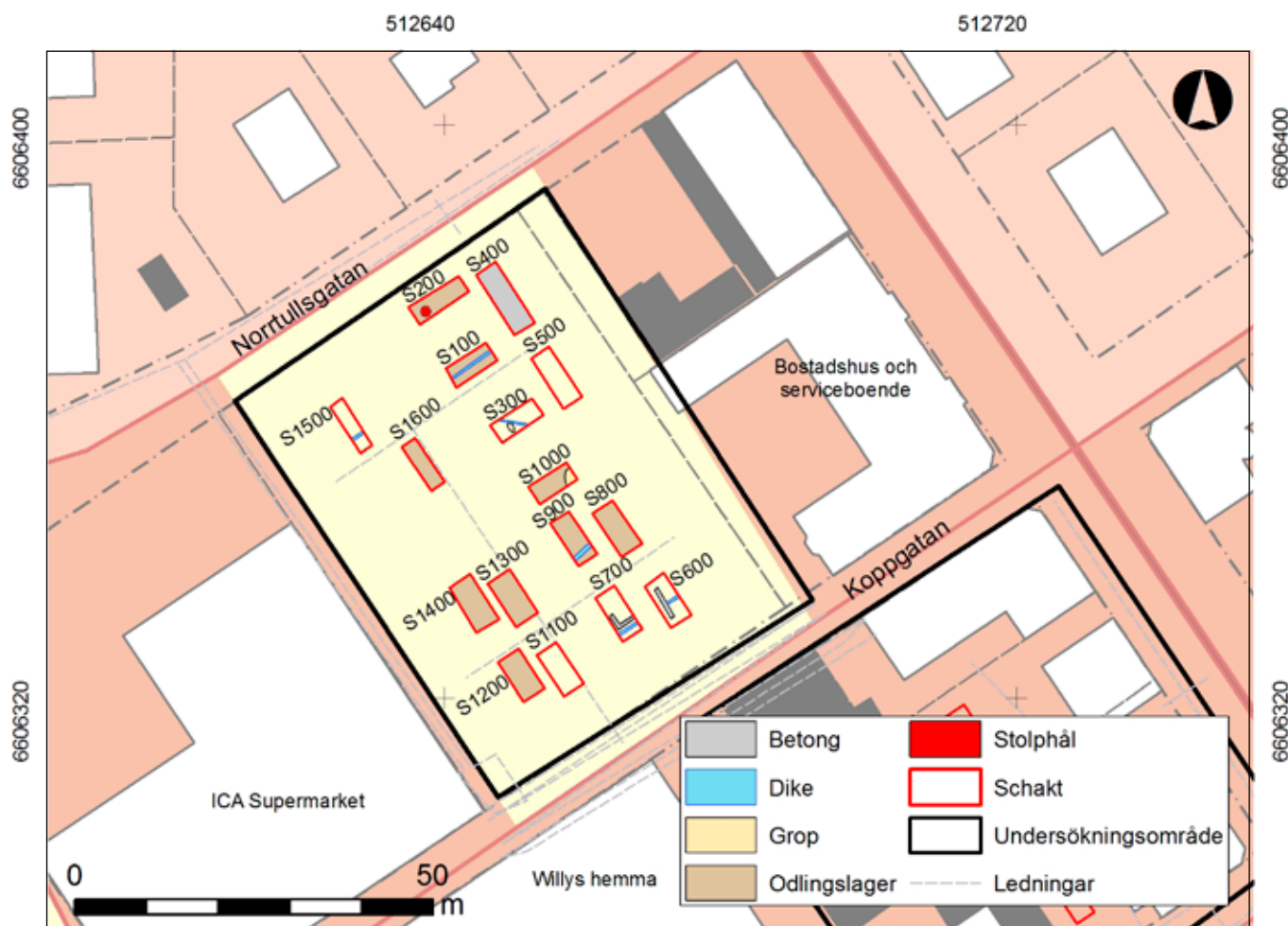
Kvarteret visade spår på att under sen tid genomgått en kraftig markberedning. Hela ytan var täckt av ett 0,5–0,6 meter tjockt bärlager med sand

Figur 29. I kvartet Ängen utgjordes stratigrafin av ett tjockt bärlager av sand och grus som täckte den sterila leran eller odlingslagret där den påträffades. Här i schakt 500 syntes spår efter en tandad skopa som grävt ned till steril lera. Foto från söder.

Figur 30. Lämningar efter en byggnad med gjuten betonggrund och källare, fylld med raseringsmassor. Schakt 700 i kvarteret Ängen.

Figur 31. Schaktplan över de schakt som grävdes inom kvarteret Hatten. Lämningarna utgjordes främst av odlingslager samt sentida byggnadsrester och raseringslager. Skala 1:1 000.

och grus. Under bärlagret fanns spår efter en tandad skopa, vilket visar att det äldre jordskiktet har grävts bort. Tre moderna husgrunder påträffades i schakt 400, 600 och 700. Husgrunderna bestod av betongsyllar som påträffades vid 0,7 meters djup. De var fyllda med raseringsmassor som innehöll tegelfragment, träpaneler, gjutjärnsrör och asbestplattor.

Odlingslämningarna utgjordes främst av lager med äldre odlingsjord som påträffades i nio av sexton schakt (S100, 200, 800, 900, 1000, 1200, 1300, 1400, 1600) under det

moderna bärlagret. Lagren var vanligen 0,05-0,07 meter tjocka och innehöll en blandning av jord och lera med en låg förekomst av kol.

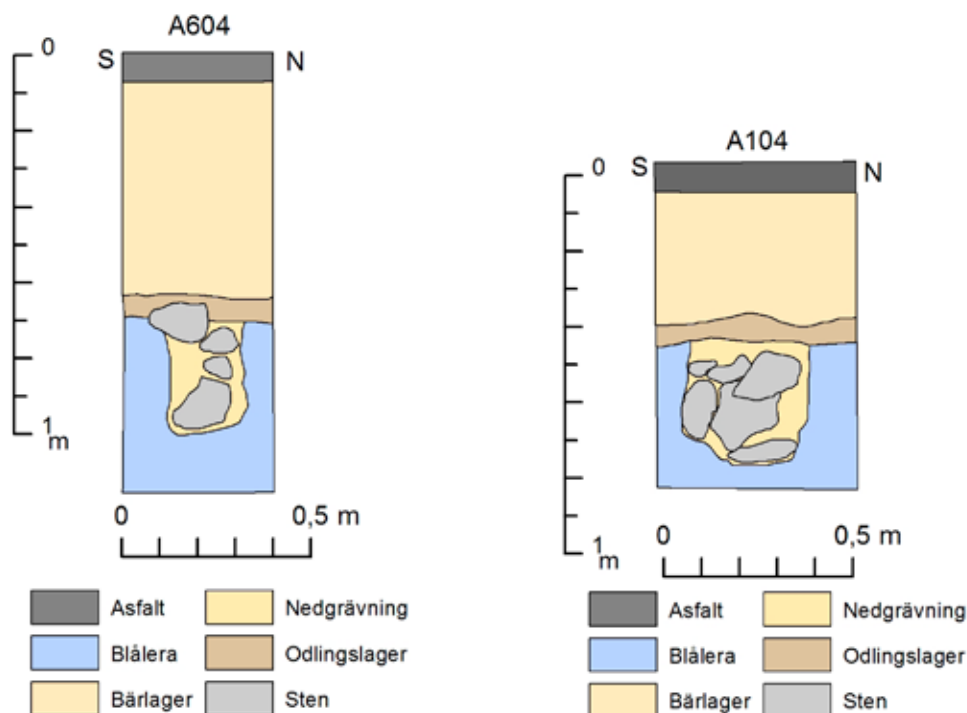
I sex schakt (S100, 300, 700, 800, 900 och 1500) påträffades dräneringsdiken under odlingslagren, nedgrävda i blåleran vid 0,55-0,6 meters djup. Dräneringsdikena A104 och A1504 låg i två skilda schakt men i linje med varandra och utgjorde därmed ett längre dike om minst 22 meter. I samtliga fall var dikena omkring 0,4 meter breda och 0,35 meter djupa och fyllda med 0,1-0,15 meter stora stenar. I två fall var

Figur 32. Rännan A104 i schakt 100 i kvarteret Ängen. Rännan var fylld med upp till 0,1 meter stora naturstenar, lagda i två skift.

dräneringsdikena fyllda med sintersten (A304, A1004), i annat fall av sprängsten i två skift. De var med undantag för A304, anlagda i sydvästlig-nordöstlig riktning vilket innebär att de låg parallellt med stadens gatusystem. Diket A304 låg emellertid i öst-västlig riktning.

Utöver dräneringsdikena påträffades enskilda lämningar såsom avfallsgropar (A304 och A1004) och en stör som stadgats med takpannetegel (A204) i schakt 200. Avfallsgropen A304 var 1,2x0,6 meter stor och 0,3 meter djup och innehöll flintgods, spik och glas. I schakt 1000 var gropen A1004 2x2 meter stor med samma innehåll.

Figur 33. Sektion över dräneringsdikena A104 och A604 i kvarteret Ängen. Skala 1:20.

Figur 34. Fynd av keramik som påträffades i avfallsgropen A304 i kvarteret Ängen. Keramiken härrör från sent 1800- till tidigt 1900-tal.

Tolkning av lämningarna i kvarteret Ängen

De arkeologiska resultaten efter undersökningen i kvarteret Ängen visade att delar av området var stört av sentida markarbeten och markingrepp. Av de äldre lämningar och odlingslager som påträffades stärks dock bilden att kvarteret nyttjas som hagmark och inte

varit bebyggt. Likt kvarteret Vargen påträffades ett flertal dräneringsdiken som låg parallellt med varandra, vilket tyder på en gränsdragning. Dikena bör dateras till tiden omkring 1700–1860 då sintersten är en biprodukt från de omkringliggande hyttornas järnframställning.

Den borte gränsen till 1850–60-talet kan härledas till att sinterstenen ändrade utseende efter Lanschire-hyttornas ankomst under 1850-60-tal. Stenarnas godsida fick en "ringlig" yta i och med den nya produktionsmetoden (Gunnarsson & Nyblom 2016:61f). Detta antagandet utgår dock från att slaggen från dräneringsdikena tagits från närmsta hytta, Dalkarlshyttan strax söder om staden, som var ett av få bruk som överlevde den kostsamma omvandlingen, då

stångjärnshammarna ersattes med valsverk under 1850-60-talen (se Tham 1949:183f).

Någon byggnation förutom de byggnader som uppfördes och revs under 1900-talet kunde inte påträffas och vare sig kartstudier eller arkeologiska resultat tyder på att kvarteret varit bebyggt förrän under 1900-talet. Dessförinnan brukades marken som åker och äng och hörde till de så kallade stadsjordarna, vilka ägdes av stadens borgare.

Figur 36. Kvarteret Ängen under sent 1700-tal. I bakgrunden syns kvarteret Bromsen.
Illustration: Nina Balknäs.

Resultat

Kvarteret Bromsen

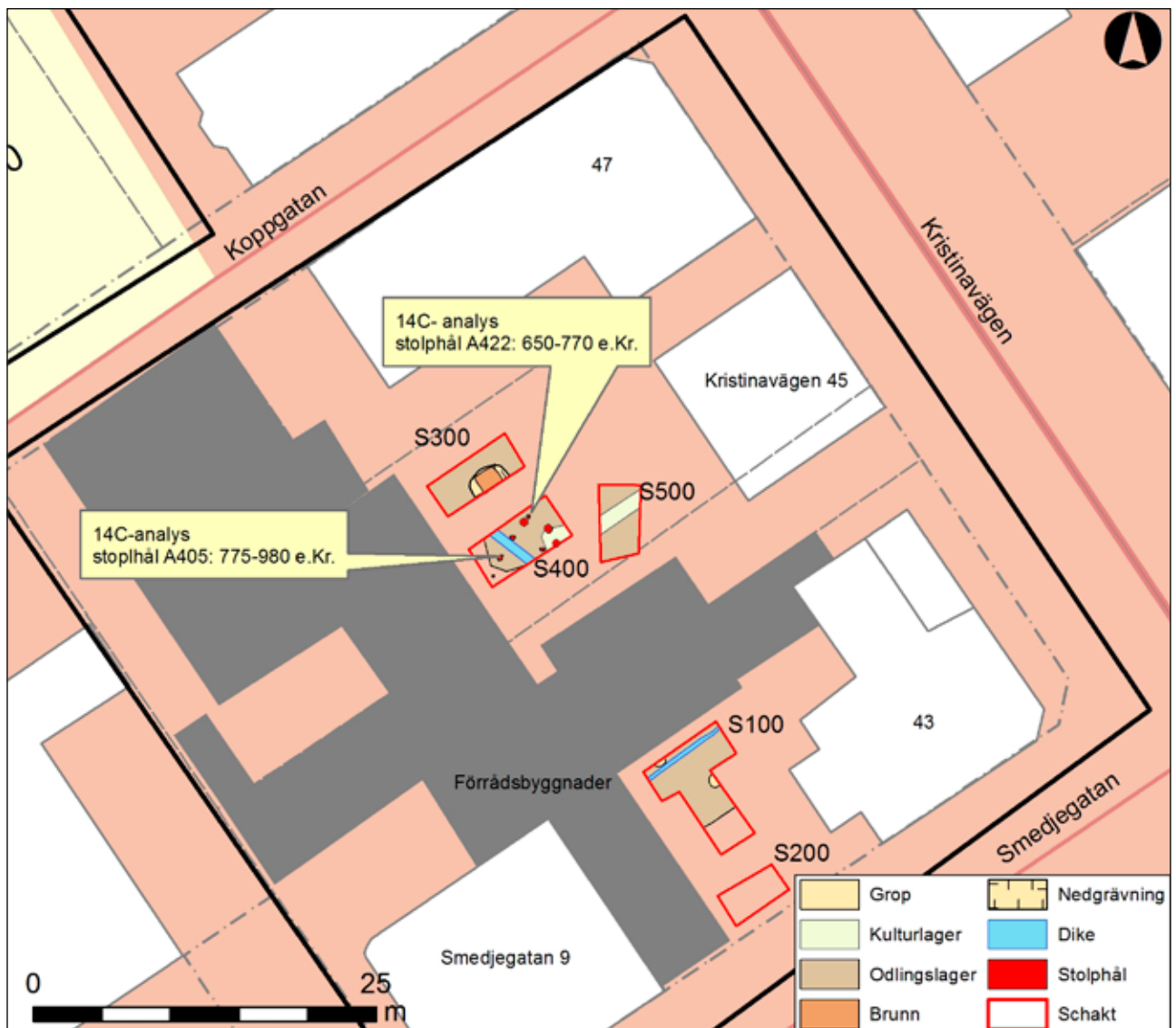
Även om förundersökningsområdet i kvarteret Bromsen kunde räknas till 3 800 kvadratmeter var det inom två innergårdar som förundersökningen skulle ske, Kristinavägen 43 och 45. Dessa mätte tillsammans 600 kvadratmeter. Kvarteret är bebyggt med en blandad bebyggelse med både höga och låga byggnader bestående av företagslokaler och bostäder samt äldre förrådsbyggnader. Förrådsbyggnaderna är lokaliserade till kvarterets inre delar och troligen uppförda under första hälften av 1900-talet. Då kvarterets högre bebyggelse även är försedda med källarvåningar är det troligen enbart kring innergårdarna och under förrådsbyggnaderna som kvarteret inte är att anse som urschaktat.

Kvarteret Bromsen ingick enligt 1700-talets kartmaterial i Lindesbergs stad och utgjorde stadens nordöstra kvarter och därmed lokaliserat i stadens utkant (se figur 9 och 10). Platsen för de båda innergårdarna har utgjorts av två tomter där den norra tomten år 1728 ägdes av "Herr Noring" och den södra av "Herr Påstmästare Höyer". Samma tomtindelningen finns även på kartan från år 1776 över staden, då norra tomten fått tomtnummer 123 och den södra nummer 124.

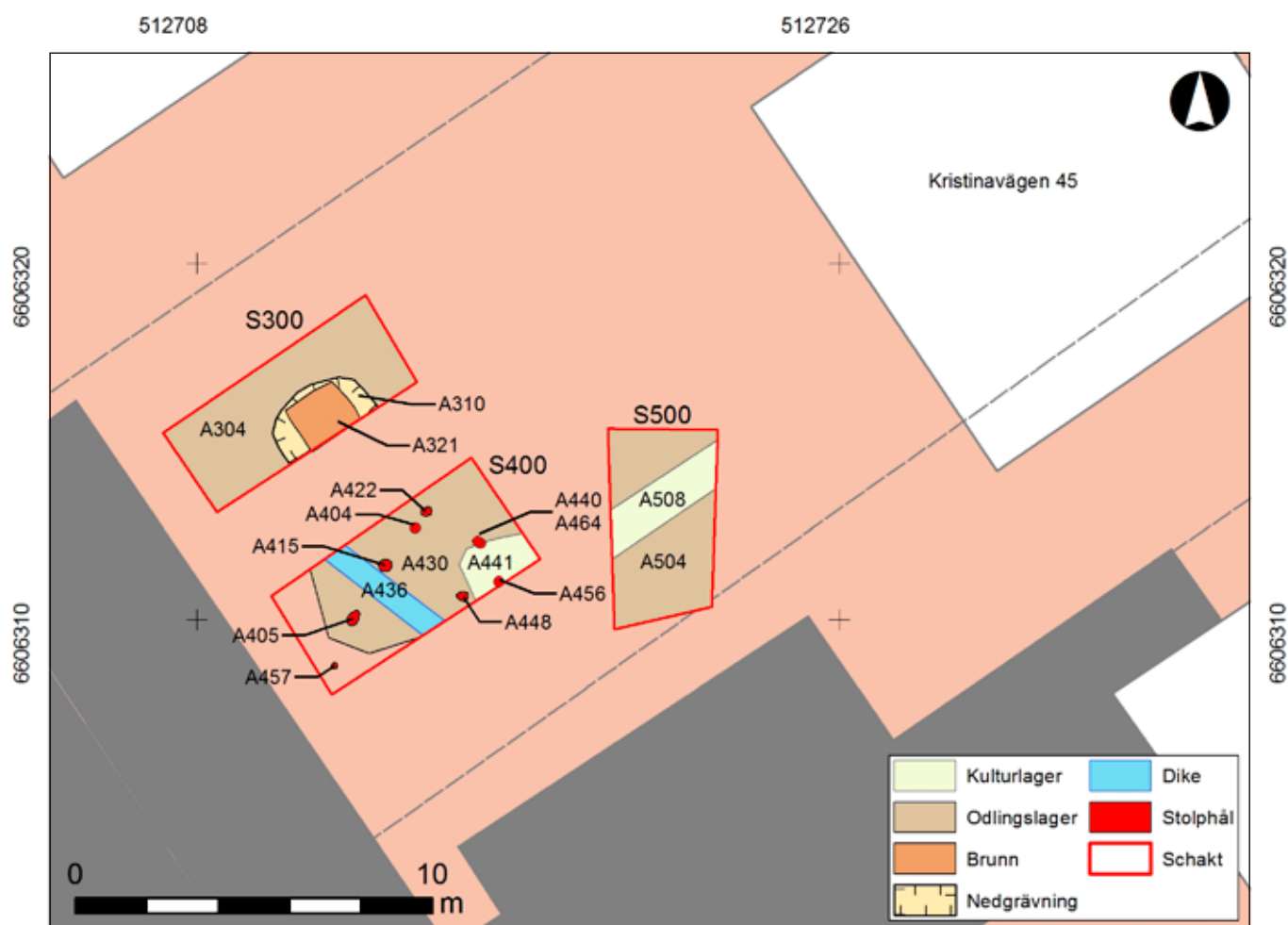
Totalt grävdes fem schakt om sammanlagt 100 kvadratmeter (56 kvadratmeter i den norra tomten och 44 kvadratmeter i den södra) och resulterade i ett flertal lämningar av både förhistorisk karaktär och av senare datum kring 1700–1900-tal.

I innergården till Kristinavägen 45 grävdes tre schakt. I schakt 300 påträffades lämningar efter en välbevarad brunn med kvadratisk form som var nedgrävd genom ett äldre odlingslager. Nedgrävningen till brunnen mätte 2,9x2,5 meter och var 1,3 meter djup. Själva brunnen som utgjordes av en träkonstruktion var 2x2 meter stor. Den påträffades vid 0,55–0,6 meters djup under ett sandigt bärlager och sträckte sig ned till 1,8 meters djup. Brunnen nedgrävd genom kompakt blålera. Invändigt var brunnen fylld med ett flertal lager bestående av raseringsmassor från brunnens slutskede då den övergivits och i botten ett äldre återfyllt lerlager överlagrat av ett lager fint grus från brunnens brukningsperiod. Lagret med grus har förhindrat att lera och slam rörts om.

Ytterst var brunnen konstruerad med brädor av tätvuxen furu. Brädorna var delvis fogade med varandra i ändarna med enkel sinkning. Till större delen var brädorna närmast pressade mot leran, som omgav brunnen, och sammanhållna med varandra med hjälp av deras gemensamma tyngd. Tjockleken på brädorna var omkring 8 centimeter. Brädorna var bäst bevarade i botten där de omgavs av lera som återdepone-rats invändigt 0,15–0,3 meter upp från brunnens botten. Centrerat i brunnen påträffades ett perforerat järnrör som mätte omkring 0,05 meter i diameter. Järnstången mätte omkring 1,1 meter i höjd från brunnens botten.

Figur 37. Schaktplan över kvarteret Bromsen. Schaktgrävning var aktuellt i två innergårdar. I innergården till Kristinavägen 45 påträffades stolphål som daterades till vendeltid-vikingatid. Skala 1:500.

Figur 38. Anläggningsplan över de schakt som grävdes i innergården till Kristinavägen 45. I schakt 300 påträffades resterna av en brunn från sent 1800-tal och i schakt 400 daterades två stolphål till vendeltid eller vikingatid. Skala 1:200.

Efter att brunnen övergivits hade den fyllts med avfall och bland de skiktade avfallslagren påträffades skedar, en borste, slevar, slagg, trärester i form av korta, avsågade golvlistor och brädlappar, glasflaskor, keramikskärvar av rödgods och flintgods samt en stor mängd spik. Utöver det påträffades även ett träämbär i vilken det låg en stigbygel. Borsten som påträffades var ingraverad med namnet "ALVA" på dess rygg. Överst låg avfallslagret som innehöll hushållsartiklarna, täkt med ett skikt

träbräddor som troligen utgjort en del av brunnslocket eller en överliggande träkonstruktion. Ovanpå bräddskiktet fanns ett 0,6 meter tjockt lager raseringsmaterial främst bestående av sand, grus och lera. Det påträffade ämbaret saknade en anordning för handtag upptill så det rör sig inte om ett ämbär som nyttjats för att få upp vatten ur brunnen. Ämbaret som var 33 centimeter hög, med en omkrets av 25 centimeter var försedd med ett hål på sidan. Runt hålet och vid ämbarets mynning fanns

Figur 39. I schakt 200 i kvarteret Bromsen påträffades en igenfylld brunn som övergivits under tidigt 1900-tal.

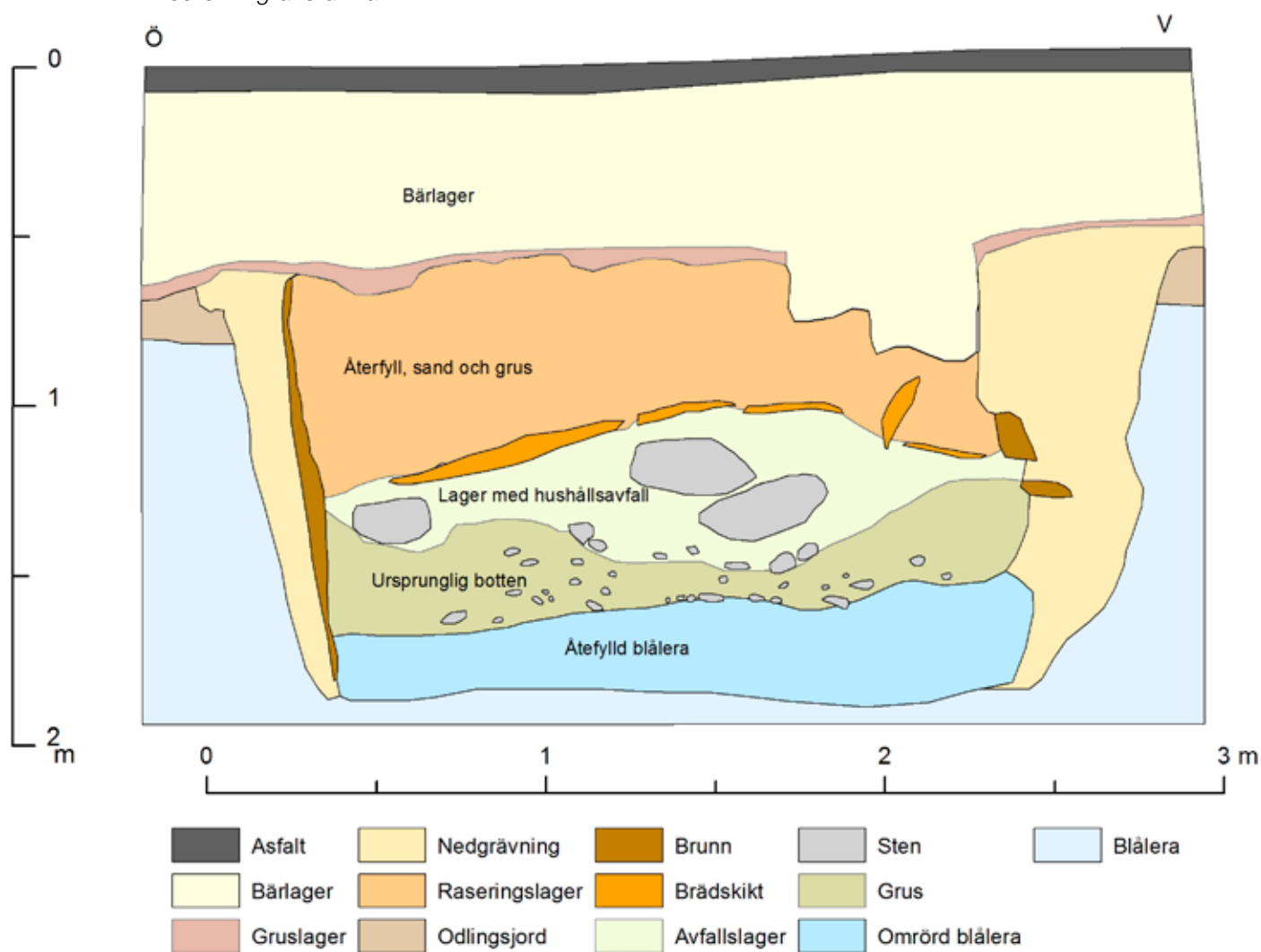
Figur 40 (infällt). Hörnen på bräderna var hopsinkade.

Figur 41. Mycket snart efter att ha grävt ned till brunnens botten började vatten tränga upp.

Figur 42. Fynd från brunnen i kvarteret Bromsen Bland annat ett träämbar, skedar och en borste med ett ingraverat namn – ALVA.

Figur 43. Sektionsritning av brunnen. Underst utgjordes brunnen av ett återdeponerad lager med lera som täkts med ett lager av fint grus. Därefter fanns flertal lager med rasmassor med olika innehåll. De flesta utav de påträffade hushållsartiklarna låg under det nedrasade trälocket.

Figur 44. I förgrunden syns stolphålet A405 med fyllning som daterades till 775–980 e.Kr. Stolphålet utgör möjligen del av en större boplats som finns inom kvarteret.

tygresten av linne. Ämbarets funktion kan med största sannolikhet inte kopplas till brunnen utan har nyttjats till ett annat ändamål, oklart vilket.

Järnstången i brunnen tyder på att det rör sig om en brunn som varit försedd med en vattenpump ovan marknivå där gårdspumpen vilat på en träställning.

Brunnens bruksperiod kan troligen förläggas till sent 1800-tal och dess övergivande till tidigt 1900-tal. Överst överlagrades brunnen av ett tunt grusskikt som även påträffades i schakt 400. I schakt 400 påträffades i grusskiktet en 25-öring (fyndnummer 32) med årtal 1919. Vid en genomgång av husförhören i kvarteret Bromsen mellan åren 1850 och 1928 så dyker namnet Alva upp första gången år 1916. Då flyttar Alva Maria Valborg Petersson in till Bromsen nr 122 tillsammans med man och barn. Till den berörda tomten 123 flyttar en Alva in första

Figur 45. Spår efter ålder som genomkorsat och rivit upp ytan. Är det spår efter trädgårdsodlingarna eller efter en äldre odlingsfas?

Figur 46. Stratigrafin i innergården till Kristinavägen 45 utgjordes av asfalt och bärlager, följt av ett äldre marklager av grus och silt. I botten var ett 0,2 meter tjockt odlingslager som låg på sterila lera. Foto från väster.

gången år 1928 då Alva Emilia Jansson tar jobb som tjänsteflicka. Under loppet av 1910- och 1920-talet bor tre personer med namnet Alva i kvarteret (Husförhör 1914–1924:174, 1925–1934:199). Den sista med namnet Alva flyttar från Bromsen år 1928.

I schakt 400 och 500 påträffades lämningar som ^{14}C -daterades till 650–770 e.Kr. respektive 775–980 e.Kr. Lämningsarna påträffades under odlingslagret som troligen kan härledas till 1700-1800-talet. I schakt 400 påträffades fem stolphål och fyra störhål. Stolphålen A422, A415, A405 och A457 låg i linje med varandra på ett avstånd om 1,6-2 meter. De var 0,15–0,25 meter stora och enbart 0,1–0,15 meter djupa med skålformad botten. Kol från två av stolphålens fyllningar (A405 och A422) har ^{14}C -daterats till 650–770 e.Kr. och 775–980 e.Kr. Mot den sterila lerbotten i schakt 400 syntes även årderspår som i sin tur skadat vissa av stolphålen.

Mellan stolphål A405 och A415 löpte en 0,6 meter bred ränna (A436) som var fylld med det ovanliggande odlingslagret. Huruvida rännan utgjordes av ett odlingsdike eller en anläggning kopplad till stolphålen gick inte att avgöra. Andra dräneringsdiken som påträffades under fältarbetets gång var fyllda med sten, vilket inte denna ränna var.

I schakt 500 noterades en likartad stratigrafi som i schakt 400. Under bärlagret fanns ett tunn lins med grus, tolkad som en gårdsplan, daterad till tidigt 1900-tal utifrån myntfynd. Under gårdsplanen fanns odlingslagret i vars botten mot den sterila lera det fanns spår efter plöjning med årder. I schakt 300 analyserades jord från odlingslagret A304 som visade att det innehöll både obränt och bränt trä av gran, tall och björk. I schakt fanns en trampad yta (A508), som hade en svagt skålad form med en hårt packad trampyta av ljusgrå, urlakad jord med

Figur 47. Anläggningsplan över lämningarna i innergården mellan Kristinavägen 43 och Smedjegatan 9. Anläggningarna utgjordes av avfallsgropar från tidigt 1900-tal samt odlingslager och ett dräneringsdike. Skala 1:200.

inslag av kol, bränd lera och små järnfragment. Lagret har tolkats som en möjlig hålväg som var 1,3 meter bred, 0,2 meter som djupast och sträckte sig i nordöstlig-sydvästlig riktning. En förlängning av lagret påträffades även i schakt 400 i och med anläggning A441 vars karaktär överensstämde med lager A508. Lagren kan möjligen tolkas som en upptrampad väg. Makroanalys från Kulturlager A441 visade att det innehöll små kolfragment, förkolnade granbarr och frön från svinmålla.

I den södra innergården, på den tidigare tomt 124, mellan Kristinavägen 43 och Smedjegatan 9 grävdes två schakt om 44 kvadratmeter. Förutom odlingslager A104 i schakt 100 som mätte 0,5 meter i tjocklek, fanns ett ytligt dräneringsdike (A112) som löpte i nordvästlig-sydöstlig riktning, fyllt med små slaggstenar, 0,05 meter. Dräneringsdiket i odlingslagret var 0,3 meter brett och 0,15 meter djupt och anlagt i ett sent skede. Nedgrävt i odlingslagret påträffades även två avfallsgropar (A121 och 127) som mätte 0,4 meter i diameter

och var 0,2 meter djupa. De innehöll kristallglas och porslin från tidigt 1900-tal. Den södra delen av schakt 100 och hela schakt 200 var urschaktade ned till 1,5 meters djup där moderna vattenledningar påträffades.

Tolkning av lämningarna i kvarteret Bromsen

FÖRHISTORISKA LÄMNINGAR

Resultaten från kvarteret Bromsen visade på förekomst av förhistoriska lämningar i form av stolphål. Förutom stolphålen påträffades även en ränna och en hålväg. I detta skede är det ännu osäkert vad stolphålen representerar, även om det är troligt att de utgör del i en byggnadskonstruktion. Osäkert är också hur lämningarna förhåller sig till varandra. Är exempelvis rännan samtida med stolphålskonstruktionen som den genomkorsar eller representerar den en annan fas? Och vad representerar den upp trampade ytan? Utgör den del i en äldre gårdsplan? Förekomsten av granbarr kan tyda på någon form av golv- eller marktäckning.

De två stolphålen daterades till 775–980 e.Kr. i ena fallet och till 650–770 e.Kr. i det andra. Utgår man från att stolphålen har hört till en och samma konstruktion bör de med tanke på överlappningen dateras till tiden kring sent 700-tal eller tidigt 800-tal e.Kr. Lämningarna visar därmed på en tydlig närvaro på platsen under 700-talet. Möjligen är de rester från en bebyggelse som föregått stadsgrundandet med så mycket som 900 år.

Figur 48. I fotografiets vänstra del syns en gårdspump som mycket väl kan likna den som påträffades i kvarteret Bromsen. Det aktuella fotografiet visar en innergård i en annan del av Lindesberg under tidigt 1900-tal.

TOMT 124

Utifrån det historiska kartmaterialet med den äldsta kartan från år 1728 kan vi anta att tomt 124 varit bebodd redan under tidigt 1700-tal, då Daniel Noring bodde i staden tillsammans med sin familj. Vi känner också till utifrån Anna Cronbergs bouppteckning från år 1831 samt från husförhören under mitten av 1850-talet att bebyggelse funnits på tomten och att folk bott där.

De arkeologiska resultaten utgjordes av en sentida brunn och ett äldre odlingslager vilket pekar på att delar av tomten nyttjats som trädgårdsodling.

Den påträffade brunnen dateras från sent 1800-tal till tidigt 1900-tal utifrån stratigrafisk datering och fyndet av en borste med texten Alva (fyndnummer 70). Brunnen har nyttjats som en gårdsbrunn med handpump som vilat på en träställning. Orsaken

Figur 49. Foto som visar nedgrävning av vattenledningar längs Kristinavägen år 1905. Till höger i bild syns ännu stående byggnader på Kristinavägen 43 och 45.

till brunnens övergivande under tidigt 1900-tal finner vi troligen i två fotografier från år 1905. Fotografierna är tagna jämte Kristinavägen 43 och 45 och byggnaderna som syns i bilden finns kvar än idag. Bilderna visar hur arbetare grävt schakt för vattenledningar. I och med att byggnaderna intill Kristinavägen försågs med rinnande vatten spelade de gamla gårdsbrunnarna ut sin roll och övergavs.

Den äldre bebyggelsen från tiden innan år 1850 har troligen legat i en annan del av tomten. Vid den aktuella undersökningen har en liten yta om 56 kvadratmeter undersökts längs tomtens södra kant.

Fyndet av årderspår reser ett antal frågor. Representerar årderspårerna en äldre fas som föregått tomt och kvarterindelningen, eller har odling med årder använts inom tomtarna under 1600-tal fram till 1800-tal? Enligt bouppteckningarna som stadens invånare lämnat efter sig finns uppgifter att de ägt både plog och årder. Främst har dessa nyttjats på stadsjordarna utanför staden. Men har den lättarbetade ården

Figur 50. Arbete med vattenledningar i Lindesberg år 1905. Till vänster i bild syns Kristinavägen 43.

även kunnat nyttjats inom stadstomtarna där årdern underlättat ärgning och bearbetning av jorden? Att stadsborna ägt plog och årder betyder att årderspårerna inte behöver höra till en medeltida eller förhistorisk fas, dit bruk av årder generellt räknas (se Karlsson 2015:110f).

TOMT 123

De tidigare nämnda bouppteckningarna och husförhören från 1820-talet antyder att tomt 124 bebyggdes först under 1840-talet.

I schakten som grävdes fanns enbart äldre lager bevarade i schakt 100. Detta i form av ett odlingslager som genomkorsades av ett dräneringsdike. Odlingslagret kan generellt dateras till 1600-tal fram till 1900-tal.

Fig 51. Tomt 123 och 124 så som de kan ha sett ut under tidigt 1700-tal.
Illustration: Nina Balknäs.

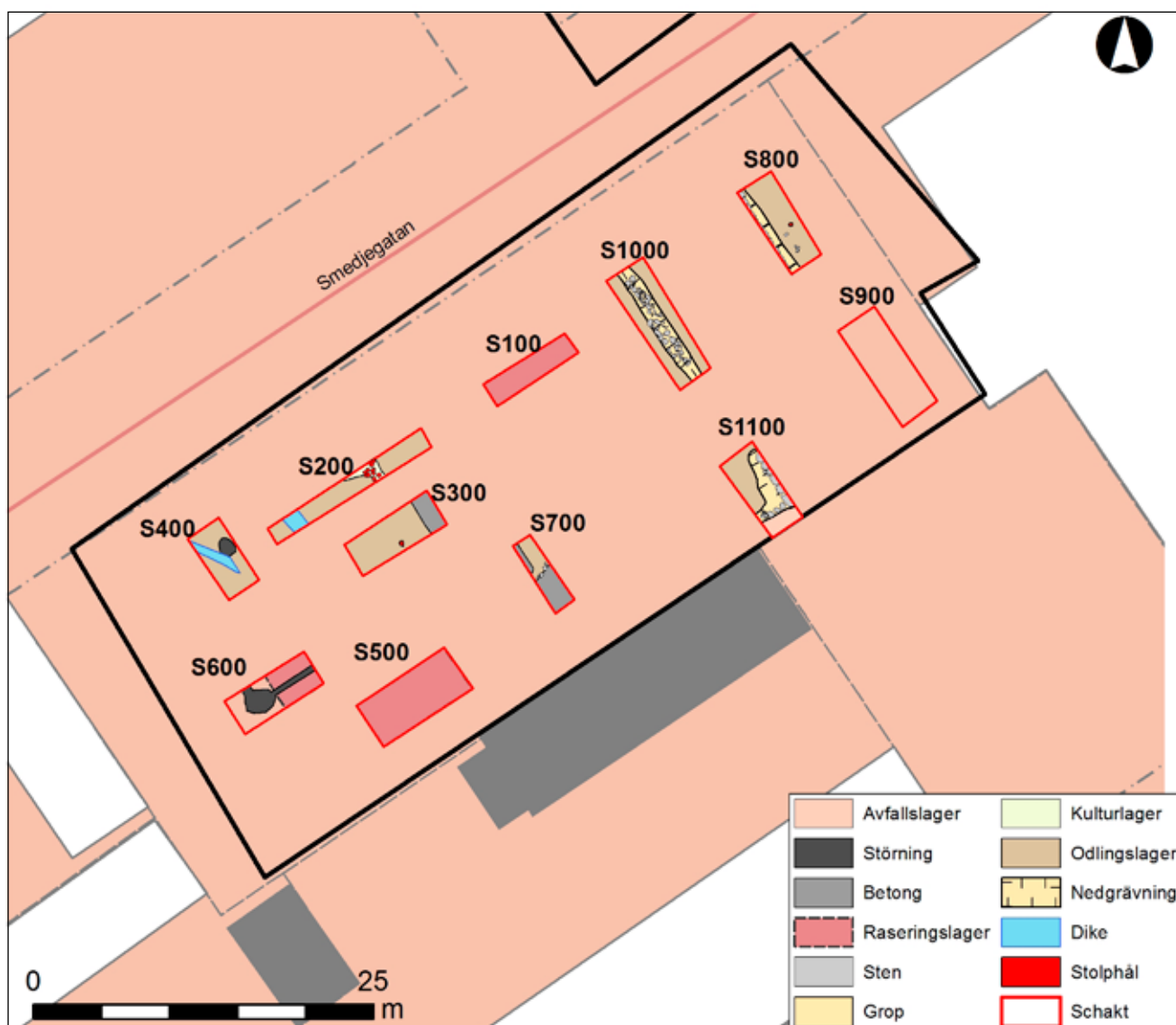
I övrigt påträffades två avfallsgropar med keramik från tidigt 1900-tal. Den södra delen av tomten visade sig vara urschaktad sedan tidigare.

Det får framhållas att en begränsad del av tomt 123 har kunnat undersökas och dessvärre kvarstår ingen yta kvar att undersöka då både Smedjegatan 9 och Kristinavägen 43 har källare vilket innebär att stora delar av tomten är urschaktade.

Resultat

Kvarteret Hatten

Undersökningsområdet inom kvarteret Hatten var 1 900 kvadratmeter stort och bestod av en asfalterad parkering, omgärdad av fastighetslokaler och bostäder. Under tidigt 1900-tal fram till 1970-talet fanns bebyggelse inom undersökningsområdet som bestod huvudsakligen av industrilokaler. Inom undersökningsområdet i kvarteret

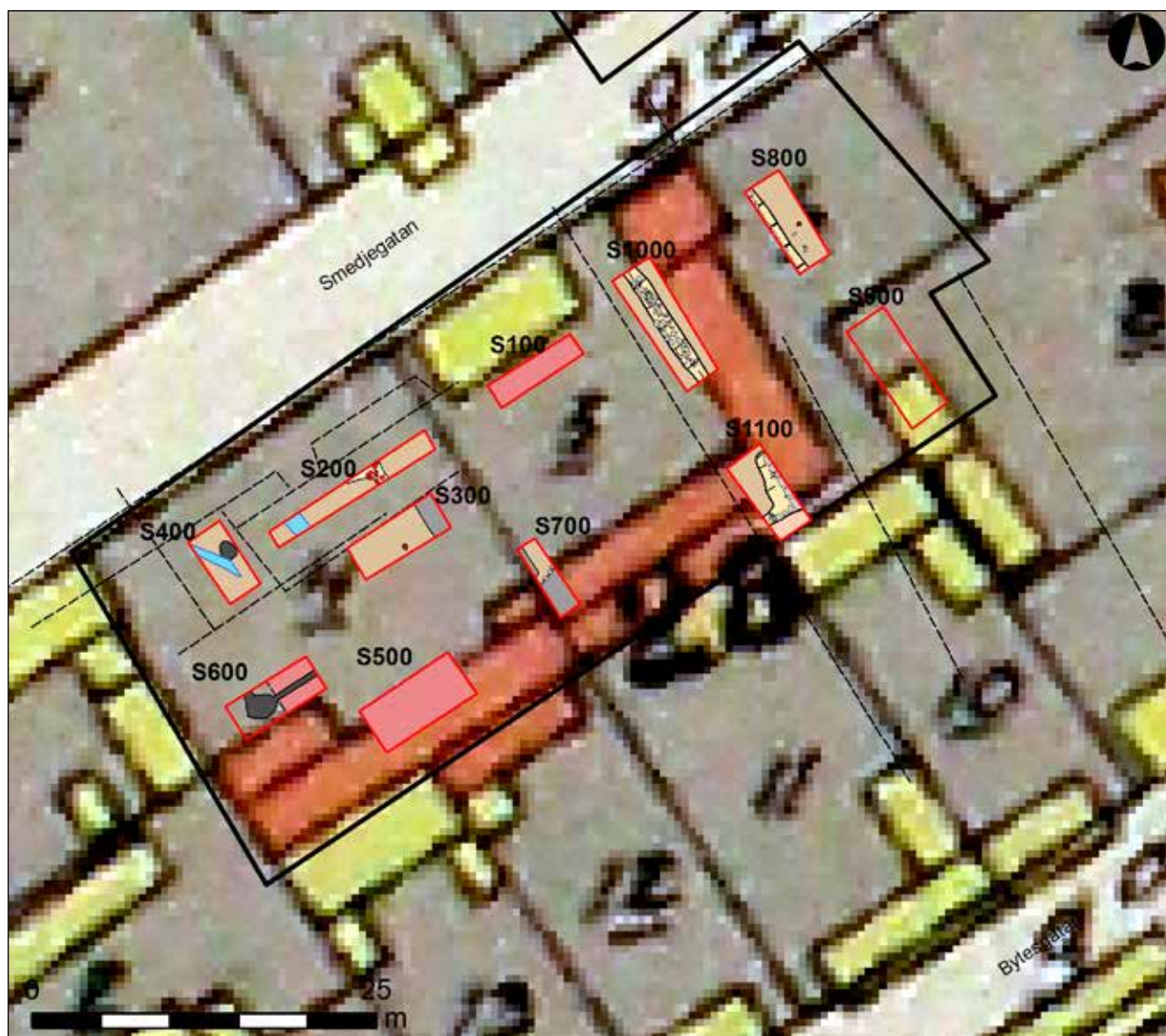

Figur 52. Inom undersökningsområdet i kvarteret Hatten påträffades ett flertal bebyggelselämningar från 1900-tal i nio schakt (S100, 300, 500, 600, 700, 800, 900, 1000 och 1100) varav fyra schakt (S100, 500, 600 och 900) helt dominerades av raseringslager eller var urschaktade).

Hatten grävdes 11 schakt om sammanlagt 215 kvadratmeter. Schakten förldades till tre äldre tomter enligt 1728 och 1776 års kartor: tomt 116, 117 och 118. Rester efter sentida byggnader påträffades i flera schakt som igenfyllda källare, betonggolv, syllar och störningar efter nedgrävda ledningar.

Rester efter moderna husgrunder påträffades bland annat i schakt 1000, 800 och 1100, vilka överensstämde

med byggnader som anges i kartor över Lindesberg från år 1931. I schakt 1000 och 800 fanns två parallella husgrunder (A1014 och A816) i västnordvästlig-östsydöstlig riktning. Husgrunderna påträffades vid 0,7 meters djup och utgjordes av stensyallar med delvis tuktade naturstenar, täckta av ett tjockt lager bruk. Stensyallarna var anlagda i en nedgrävning som var 0,3 meter djup och 0,8–1 meter bred grävd genom ett

Figur 53. Förekomsten av raseringslager och byggnadsrester överensstämde med de byggnader som stått på platsen under 1900-talet och revs under 1970-talet.

äldre odlingslager. Avståndet mellan de två parallella husgrunderna var elva meter. Vid en jämförelse med kartan från 1931 förefaller det som om den östra husgrunden inte hör till samma hus som husgrund A1014. Avståndet är för brett och de rör sig därmed troligen om två olika byggnader, alternativt en utbyggnad av samma byggnad som utförts efter år 1931. Husgrund A816 utgör ändå sannolikt en sentida bygg-

nad. I både schakt 800 och 1000 påträffades årderspår som genomkorsade den underliggande leran.

I schakt 1100 påträffades det sydöstra hörnet av en modern husgrund (A1104), anlagd i en nedgrävning (A1118) och byggd av tuktad natursten. I nedgrävningen fanns även en 0,3 meter djup stenfyllning (A1114) var syfte varit att förstärka hörnet. Söder om husgrunden påträffades ett avfallslager

Figur 54. I schakt 1000 i kvarteret Hatten påträffades resterna efter syllstenar (A1014) som utgjorde resterna efter en långsmal byggnad som tidigare stått på platsen. Foto från söder.

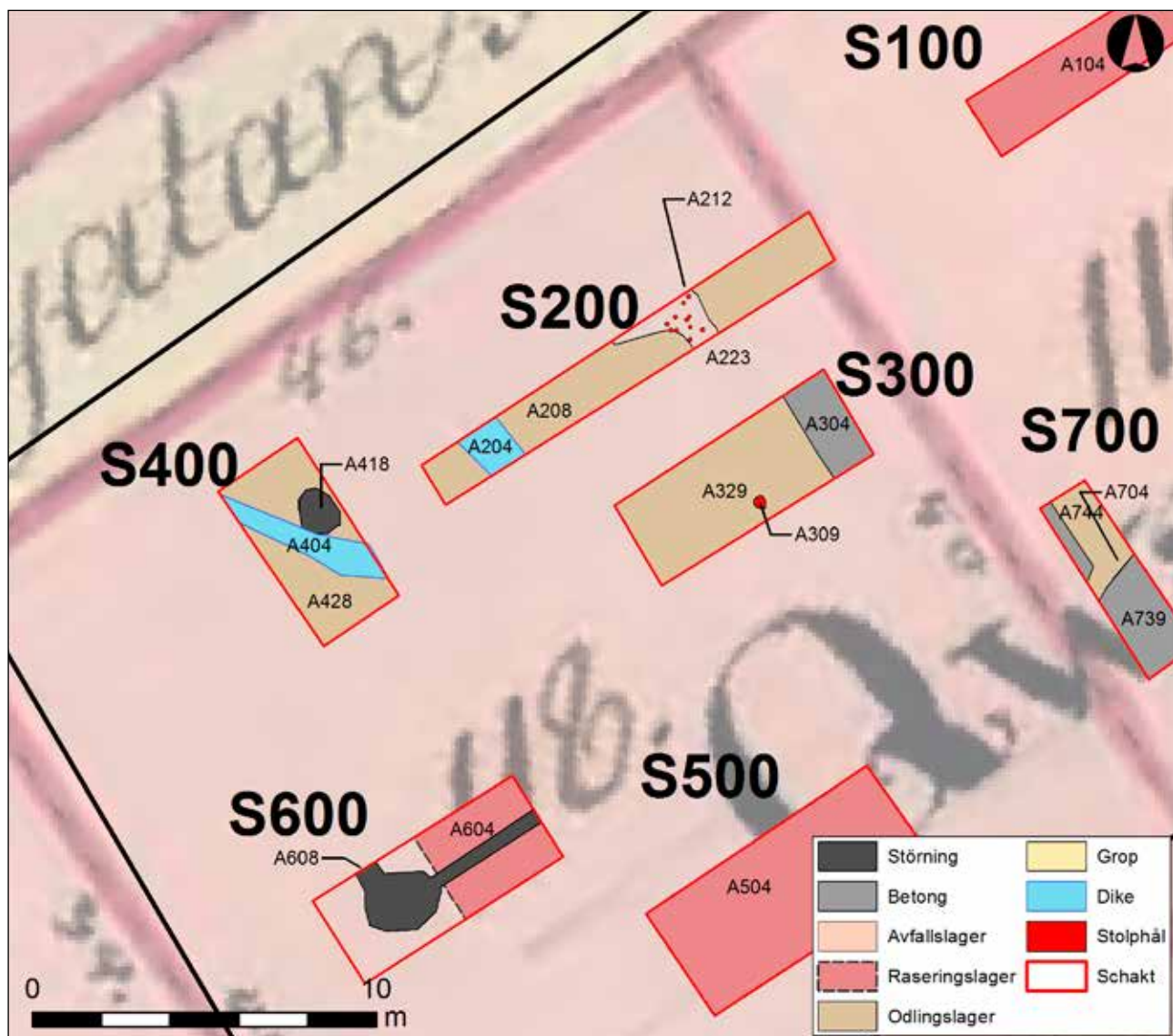
(A1113) som innehöll rikligt med rödgods-keramik, glas- och kristallskärvor samt kakelskärvor av ljust lergods från tidigt 1900-tal.

I schakt 700 och 300 påträffades betongfundament (A304, A744, 739) inom delar av schakten. I schakt 100, 500 och 600 fanns raseringslager som var 1,5–1,7 meter tjocka. Störningar efter sentida nedgrävningar och markarbeten påträffades i schakt 400, 600 och 900.

Byggnadsrester äldre än 1900-tal påträffades inte. Äldre lämningar utgjordes av odlingslager som konstaterades i sju schakt (S200, S300, S400, S700, S800, S1000, S1100). Årerspår påträffades i två schakt (S800 och S1000). Odlingslagren fanns vid 0,5–0,7 meters djup och var mellan 0,15–0,7 meter tjocka. Särskilt tjocka var de i de västra delarna av schakt 200 och 300 och i östra delen av schakt 400 där de mätte 0,4–0,7 meter i tjocklek. Makroanalyser utfördes ur odlingslager A870 och 208. Dessa var mycket rika på träkol

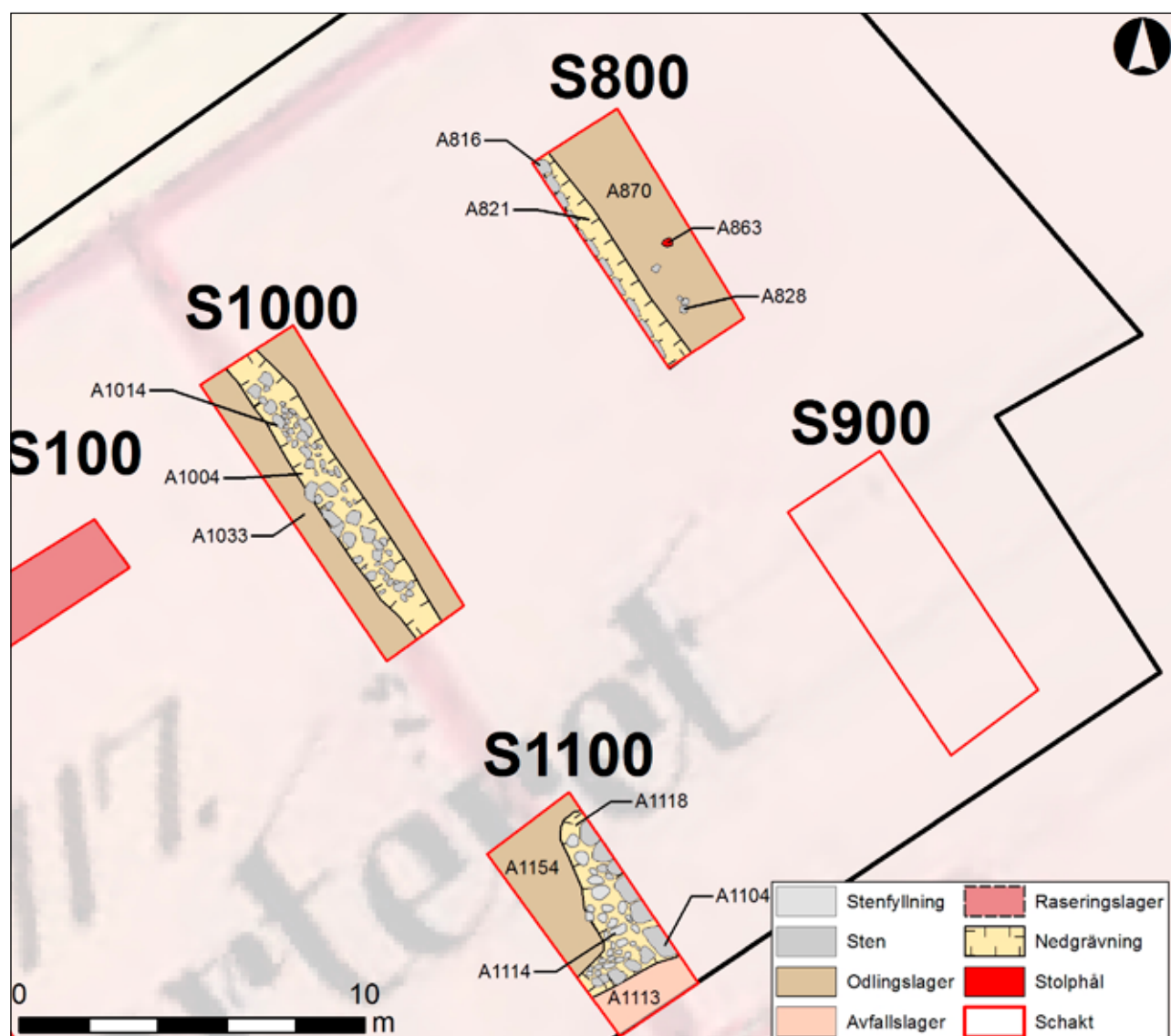
Figur 55. Rasmassor i schakt 500 efter byggnad försedd med källare. Foto från öster.

Figur 56. Anläggningsplan över lämningar som påträffades i den västra delen av undersökningsområdet, i bakgrunden syns 1776 års tomtkarta och tomt 118. Skala 1:200.

Figur 57. Glas- och keramikskärvor från tidigt 1900-tal i lager A1114 som legat mellan två byggnader.

Figur 58. Anläggningsplan över lämningarna som påträffades i den östra delen av undersökningsområdet. I bakgrunden syns 1776 års tomtkarta med tomt 117 och 116. Skala 1:200.

från främst tall, gran men även hassel, björk och ek. Till sitt homogeniserade innehåll med tydlig smulstruktur var det tydligt att det rörde sig om odlingsjord. Däremot saknades växtmakrofossiler från det som odlats.

I schakt 200 påträffades ett lager (A223) som var genomborrat med ett 20-tal störhål, utspridda i lagret. Störhålen var omkring 0,1 meter stora och 0,1–0,15 meter djupa. Lagret, som

hade en svag skålad bottenform, var sammansatt av kol- och tegelfragment, sand och uppblandad matjord. Det överlagrade den sterila leran och var 0,1 meter som tjockast och tunnade ut i öster och väster. Lagret har troligen haft en kort brukningsperiod, då det överlagrades av odlingslager. I lagret påträffades ett Kristinamynt daterat till perioden 1630–1650 e.Kr (fyndnummer 15).

Figur 59. Kristinamyntet, påträffat i lager A223, som kan dateras till 1630–1650.

Möjligen representerar störhålen och lagret spår efter någon form av odlingsverksamhet. De spridda störhålen kan ha tillkommit då man återkommande – troligen årligen – slagit ned nya störar, vilka vid odlingssäsongens slut har uppdragits. En tänkbar odlingstyp som stämmer in på denna bild skulle kunna vara humleodling.

I västra änden av samma schakt påträffades ett dike nedgrävt genom odlingslagret som var 1 meter djupt. I dess botten vid 1,7 meters djup låg 0,2 meter stora runda stenar täckta av rötter och granris. Troligen är det ett dräneringsdike. Diket har varit täckt då det var igenfyllt med en blandning av lera och matjord som gav det undre skicket ett melerat utseende. Skikt av odlingsjord täckte diket vilket antyder att det har varit täckt och odling har skett ovanpå.

Inom ytan påträffades två mindre stolphål, ett i vardera schakt (A319 i schakt 300 och A863 i schakt 800). Stolphålen var 0,15 meter i diameter och 0,1 meter djupa. Stolphålet A319 i schakt 300 innehöll en flat sten som lagts i botten. I schakt 800 fanns ett stolphål (A863) där en tegelsten nyttjats för att stötta stolpen. Stolparnas funktion går inte att avgöra, men har tolkats vara för små för att utgöra del i en byggnadskonstruktion.

Tolkning av lämningarna i kvarteret Hatten

Undersökningen resulterade främst i äldre odlingslager, vilkas tjocklek var betydligt djupare än i de andra undersökta kvarteren. Det påträffades ingen bebyggelse eller andra lämningar såsom exempelvis avfallsgropar eller kulturlager som antyder att tomterna har varit bebodda vilket bouppteckningarna och kartmaterialet gör gällande.

TOMT 118

Utifrån skriftligt källmaterial kan vi säkert sluta oss till att tomt 118 varit bebyggd senast under sent 1700-tal i och med bouppteckningen efter bokbindaren Rising som bodde på tomt 118 och hade kryddgård på tomt 120. Det är osäkert att anta att denna del av tomten var bebyggd under tidigt 1700-tal, då kartan från år 1728 visar att tomten ursprungligen varit större och sträckt sig mot Storgatan. Därmed var troligen den del av tomten som låg jämte Storgatan mer attraktiv att bygga på medan den östra delen av tomten, alltså det som kom att utgöra tomt 118, nyttjades för odling eller annan verksamhet.

Enligt husförhören åren 1816–1828 (först då anges även tomtnummer i husförhören i Lindesberg) var tomten bebodd av två hushåll (Husförhör 1816–1825:160).

Några byggnadsrester kunde dock inte anträffas vid undersökningen. Den södra halvan av tomten var urschaktad och störd av en byggnad med källare som tidigare stått på platsen.

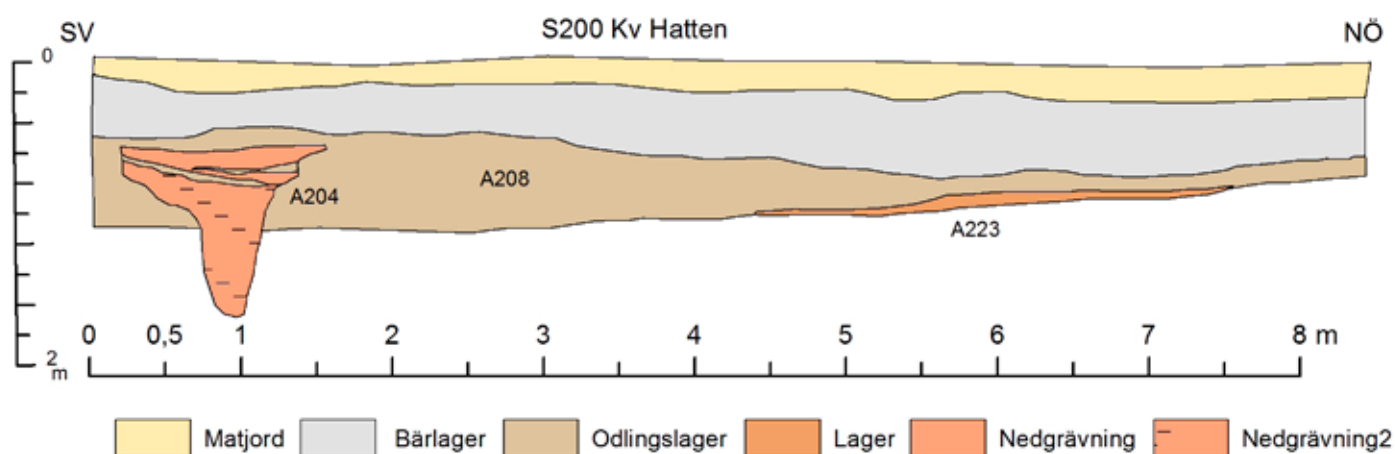
Som ovan nämnts var tomt 118 och 120 tidigare sammanslagna, vilket kan observeras på kartan från år 1728. Under denna tid antas att det var den

Figur 60. Lodfoto över lager A223 som utgjordes av en odlingsbädd. Över ytan förekom spridda mörkfärgningar efter störhål utan synbar inbördes ordning. På ena bilden syns dessa störhål förstärkta med röda cirklar. Troligen har störrar vid återkommande tillfällen slagits ned i odlingsbädden, förslagsvis vid odling av humle där störhålen representerar humlestörrar efter en humleodling.

Figur 61. I västra delen av schakt 200 i kvarteret Hatten påträffades ett djupt dräneringsdike vars botten utgjordes av en stenfyllning täckt med granris och rötter.

Figur 62. Sektionsritning över del av schakt 200 i kvarteret Hatten. Odlingslagret var som tjockast i schaktets västra del där det mätte omkring 0,6-0,7 meter. Skala 1:50.

Figur 63. En akvarellmålning av Lucy Sheldon Beach från 1800-tal visar en scen hämtad från Amerika där en familj för hand rensar nedmonterade störrar från humlekottar. Litchfield Historical Society.

västra delen av tomten som var bebyggd med bostäder medan den östra delen av tomten nyttjats som bakgård, möjligen med ekonomibyggnader, men åtminstone med odling. Vid sent 1700-tal är emellertid även delar av tomt 118 bebodd då bokbindaren Rising bor på tomten enligt 1776 års karta och bouppteckningen efter hans död år 1821.

I botten av lager A223 som överlagrade steril lera påträffades ett Kristinamynt som visar på odling redan under 1630–50-talet (fyndnummer 15).

Lagrets funktion är inte säkert fastställd men spridda störhålen tyder på att störrar vid upprepade tillfällen slagits

ned och dragits upp. Möjligen kan det då röra sig om en sorts odlingsbädd. Störrarnas funktion kan möjligen varit att utgöra stöd för klättrande växter såsom humle eller vara spår efter hässjestörrar. Den koncentrerade ansamlingen störhål tyder dock på ett mer medvetet mönster än det slumpartade som bör tillkommit efter nedslagna hässjestörrar.

Diket A204 i schakt 200 har troligen grävts under perioden 1600–1800-tal och fungerat som ett djupt dräneringsdike.

Årderspåren och de tjocka odlingslagren, som bland annat i schakt 200 var 0,5–0,7 meter tjocka, tyder på att odling utförts under lång tid. Likt fallet

i kvarteret Bromsen kan man ställa sig frågande till när odling med årder har skett. Var det under en förhistorisk-medeltida fas eller är de samtida med tomterna? Den makrofossila analysen visade att det fanns ett rikt innehåll av träkol i odlingslager 208. Möjligen antyder detta att man gödslat marken med aska från spisen eller att man odlat i äldre brandlager.

TOMT 117

Likt tomt 118 är de södra delarna urschaktade och igenfyllda med raseringsmassor efter den byggnad som funnits i tomtens södra del. Även den norra delen av tomten visade sig ha omfattande raseringsmassor efter en byggnad som stått längsmed Smedjegatan, den så kallade "Arbetsförmedlingen" som revs under 1970-talet.

Äldre kartmaterial gör gällande att tomten bör ha varit bebodd kring år 1776 då rådmannen Lindborg och Paulus Storf ägde varsin andel i tomten. Medan Storf även ägde ytterligare en tomt vid Storgatan ägde Linborg enbart denna andel i tomt 118. Det antyder att en del av tomten varit bebyggd med bostadsbyggnad. Även husförhören mellan åren 1841–1850 gör gällande att tomten varit uppdelat i två andelar där det anges att en hälft bebotts av två hushåll, däribland skräddaren Johannes Lindeblad från Grums, Värmland (Lindesbergs kyrkoarkiv (Husförhör 1841–1850:182).

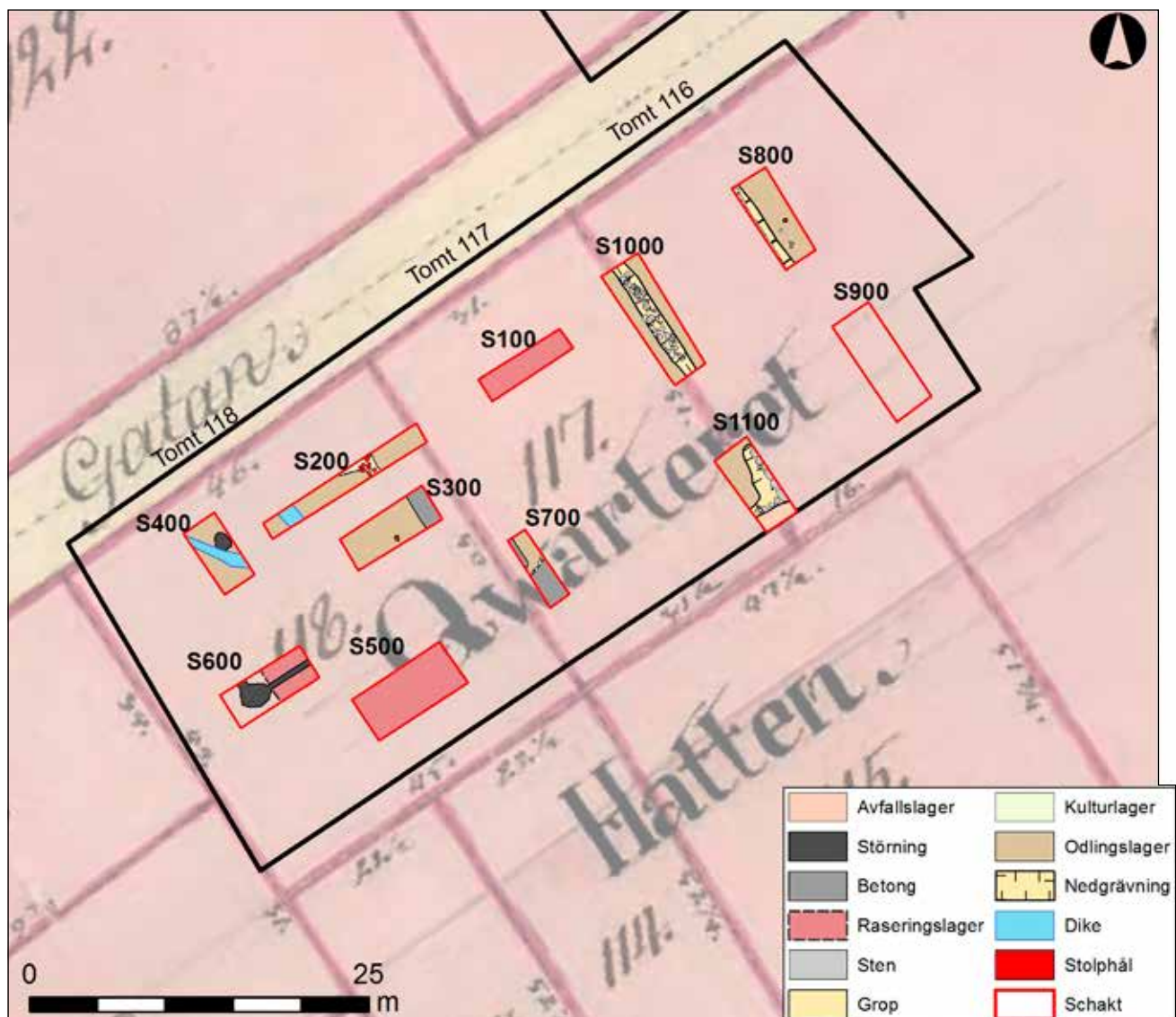
Möjligen har den andra hälften, som exempelvis Paulus Storf ägde år 1776, nyttjats till odling under 1800-talet.

TOMT 116

Angående tomt 116 som utgjorde omkring en tredjedel av hela kvarteret Hattens yta pekar det historiska källmaterialet på att det blev bebyggt först under 1880-talet. Under 1700-talet hade tomtens ägare även flera tomter i staden, däribland Christina Gahm som år 1776 ägde sammanlagt fem tomter.

Vid undersökningen påträffades flera byggnadsrester från modern tid i schakt 800, 1000 och 1100 eller visade sig vara urschaktade som i schakt 900. Odlingslager med spår efter årder påträffades i schakt 1000 och 800 vilket antyder att odling skett. Tomtens storlek och att tomtägarna innehade andra tomter i staden gör det sannolikt att tolka tomt 116 som en större tomt där enbart odling bedrivits. Det är ju även denna bild som förmedlas i *Suecia antiqua*. Där syns rader av grödor växa i inhägnade trädgårdsodlingar i stadens östra utkanter.

I schakt 800 påträffades en husgrund (A816) som inte är känd i det yngre kartmaterialet. Husgrunden tolkades i fält som den östra långsidan av samma byggnad som påträffades i schakt 1000. Kartöverlägget med en karta från år 1931 visade att detta inte stämde. Antingen breddades byggnaden efter år 1931 eller så representerar husgrunden i schakt 800 en annan byggnad. Grundmurens utseende i schakt 800 med de tuktade stenarna i den breda nedgrävningen antyder att det är fråga om en byggnad av relativt sent datum. Det kan röra sig om en byggnad som uppfördes i samband med att tomten blev bebyggd under 1880-talet. I sådana fall har denna byggnad inte överlevt längre än till år 1909, då ingen byggnad syns på platsen.

Figur 64. Kvarteret Hatten med karta från år 1776 i bakgrunden tillsammans med de schakt som grävdes. Orörda delar bör påträffas i norra halvorna av tomterna 118 och 117. Skala 1:500.

Figur 65. Kvarteret Hatten sett från tomt 120 mot nordöst under vintertid vid slutet av 1700-talet.
Illustration: Nina Balknäs.

Sammanfattande tolkning av undersökningarna i Lindesberg

Med hjälp av både arkeologiska källor och historiska dokument växer en bild fram av hur ytterområdena i en stad som Lindesberg utnyttjats och vuxit fram med tiden. I dess tidiga skede har bebyggelsen inom kvarteren Bromsen och Hatten varit sparsam och troligen utgått från Storgatan i kvarterens västra delar för att fram till och med sent 1800-tal expandera mot de östra delarna av kvarteren, då alla tomter kan sägas ha blivit bebyggda.

Det som givetvis var mycket spännande var fyndet av ett mynt från drottning Kristinas regeringstid åren 1630–1650 i vad som tolkats som ett odlingslager eller odlingsbädd. Odlingsbädden var perforerad med störhål, vilka troligen härrör från någon typ av odling. Möjligen kan de tolkas som att man odlat humle på ytan. Skulle en sådan odling kunna påvisas ha förekommit redan under tidigt 1600-tal tyder det på att staden redan vid ett tidigt skede har haft en ambition att vara självförsörjande på vissa produkter.

Både kvarteret Bromsen och Hatten var bebyggda under tidigt 1700-tal även om bebyggelse i de östra delarna anlagts först under 1800-tal. De tomter som blev bebyggda sent hade innan dess använts som rena odlingstomter varpå det på sin höjd funnits en logbyggnad (som på tomt 123 år 1831). I vissa fall har tomter delats upp i flera andelar där en andel varit bebodd medan den andra nyttjats för odling eller som förrådsutrymme av tomtägare som haft sin bostad på en annan tomt. Odlingslagren har troligen tillkommit under 1600-tal. Åtminstone ett

odlingslager (A208) kan stratigrafisk stratigrafiskt dateras till tiden efter 1650 utifrån ett myntfynd. Men samtliga analyserade odlingslager innehöll ett högre inslag av träkol än vad som brukar vara fallet i odlingsjordar. Om man utgår från att man odlat i äldre brandlager kan det möjligen röra sig om branden från år 1688 som främst drabbade den norra delen av staden.

Vid genomläsning av bouppteckningarna förefaller det ytterst vanligt att stadsborna ägt både plog och årder. Samma stadsbor ägde emellertid ofta jordar utanför staden och det är troligtvis där de främst används. Men förekomsten av årderspår i både kvarteret Bromsen och Hatten talar för att årdern kanske även användes i de trädgårdsodlingar som fanns i staden. Särskilt på de större tomterna såsom tomt 124 och 123 i kvarteret Bromsen och tomt 116 i kvarteret Hatten har årder säkerligen varit ett mer effektivt redskap än spade och hacka som fungerade bättre till de mindre tomtodlingarna i de trångt bebodda tomterna 117 och 118.

I annat fall representerar årderspåren en äldre fas som måhända föregått stadsbildningen där spåren snarare kommer från den äldre bebyggelsen, alltså från den period då bebyggelsen utgjordes av en eller flera gårdar. Här kan det emellertid passa att dra sig till minnes att samtliga analyserade makroprover från odlingslager (fyra stycken) visade på ett stort inslag av träkol än vad som vanligen brukar vara fallet i odlingsjordar. Åtminstone ett odlingslager A208 kan stratigrafiskt dateras till tiden efter år 1650 utifrån

ett myntfynd. Om man utgår från att man odlat i äldre brandlager kan det möjligen röra sig om branden från år 1688 som främst drabbade den norra delen av staden.

Stolphålen i kvarteret Bromsen som daterades till 700–900-tal talar för att det sannolikt finns en äldre föregångare till staden som vi inte ännu känner till och som hittills bara anats. Här finns med framtida undersökningar en god möjlighet att finna spåren efter platsens äldre historia.

Avslutningsvis för att få en bild av hur en tomt i Lindesberg kunde se ut under sent 1700-tal kan vi läsa ur Brita Magnusdotters bouppteckning från år 1799. Brita hade en gård på tomt 95 och två tomter 98 och 99 i kvarteret Väduren, söder om kvarteret Hatten.

Även om beskrivningar av samma detaljerade slag aldrig påträffades för de berörda tomtarna i den aktuella undersökningen illustrerar den mycket väl hur ett hushåll disponerade över andelar i tomter som både var bebyggda eller nyttjades för odling.

"Gården uti quarteret väduren under No 95 en ½ tomt eller 1938 kvadratalnar består af en manbyggning vid St: gatan två våningar hög, nedra våningen består af 3 rum. Stufvan men inmurad jernkakelugn, en kammare med kakel, kakelugn kök med spis. Öfra våningen består af fyra rum med sal med spis uti en kammar med grön kakel-ugn, bägge tapitserade tvänne kamrar, den ena med spis och den 2ndra grön kakelugn samt en visthusbod under den ena nattstufvan.

Tvenne bodar invid Stora gatan med en sädesvind öfver, der näst en till, en källare och derintill en gamle Stufvu byggning med inmurad jern kakelugn, där nedanföre ved hus med bondstall, på södra sidan är Brygghus med inmurad Branvinspanna afkoppar och Bryggpanna afjern, der näst en större Bod samt en mindre, nedanföre är stallByggningen som består af 3 rum med en Skullar öfver, på östra sidan är ladugården som består av fähus, foderlada samt svinhus och lamhus.

No 98 är 26/32 tomt eller 3 264 kvadratalnar kryddegården med nytt vagnslider, 3 st Stalsbodar.

No 99 19/32 tomt eller 2 448 kvadratalnar hvarpå är en gammal stufvu byggning med kök och en ved bod.

(Bouppteckningar och arvskiften 1782–1803: 438)

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Syftet med förundersökningen var dels att skapa underlag för Länsstyrelsens bedömning om tillstånd att ta bort de berörda delarna av fornlämningen kunde ges till exploatören. Undersökningen skulle också fastslå om ytterligare arkeologiska insatser är nödvändiga innan byggnationen kan påbörjas.

Vid förundersökningen påträffades endast ett fåtal anläggningar som kan knytas till stadens äldre historia. Majoriteten av anläggningarna och konstruktionerna som undersökts kan knytas till 1800- och 1900-talen. Två kvarter, Vargen och Ången, har fram till den perioden inte varit bebyggda och i de kvarvarande två kvarteren fanns endast fragmentariska lämningar från tiden innan 1800-talet som främst utgjordes av odlingslager.

Fortsatta arkeologiska åtgärder inom utredningsområdet rekommenderas inom kvarteret Bromsen där lämningar från förhistorisk tid bör påträffas. Inom kvarteret Bromsen gäller rekommendationen främst i kvarterets centrala delar med låg bebyggelse, vilka troligen inte skadat äldre lämningar vid deras uppförandet.

Fortsatt arkeologisk åtgärd rekommenderas även inom kvarteret Hatten inom de gamla tomterna 117 och 118 där lämningar efter en odlingsbädd påträffades. En vidare undersökning av odlingsbädden och den intilliggande ytan kan ge en bättre bild över vad stadsodlingarna innehåller då prover kan hämtas från säkert tolkade kontexter.

Ett stort problem vid förundersökningen var att samtliga undersökta ytor aktivt utnyttjades såsom parkeringsytor vilka inte helt kunde stängas av för att undersöka en större sammanhängande yta. Istället grävdes spridda schakt med en storlek om cirka 15 kvadratmeter. En avstängd parkering med möjlighet att bana av en större yta skulle skapa bättre förutsättningar att undersöka och tolka lämningarna.

Inga avvikelser från undersökningsplanen gjordes. Arkeologgruppen AB anser att förundersökningens syfte har uppfyllts. Nedan följer en sammanfattad genomgång av de frågeställningar som ställdes inför undersökningen.

Fastställande av eventuell förekomst av kulturlager samt dokumentera deras karaktär och ålder

Fastställande av eventuell förekomst av anläggningar och bedömning av deras typ, antal och ålder

Inom undersökningsområdena påträffades kulturlager inom kvarteret Bromsen och Hatten. I övrigt påträffades odlingslager från 1600-tal och framåt i samtliga kvarter.

Trots att sammanlagt 1 082 kvadratmeter schakt grävdes påträffades enbart omkring 80 anläggningar, varav 23 räknas som odlingslager som har daterats till 1600-tal fram till 1900-tal. Byggnadslämningar äldre än år 1850 saknades helt, med undantag för den förmodade huskonstruktionen från 600–900 e.Kr. i kvarteret Bromsen som utgjordes av sex stolphål och fyra störhål.

VARGEN OCH ÄNGEN

Inom kvarteren påträffades tunna odlingslager vilka tillkommit under perioden kring 1700–1800-talen då ytorna nyttjades som ängs- och åkermark.

Dräneringsdiken påträffades i tretton fall i samtliga kvarter och har främst daterats till 1700-och 1800-tal då de ofta var fyllda med sintrad slaggsten.

BROMSEN

Inom schakt 400 påträffades tunna lager av kulturlager, vilka utifrån ¹⁴C-dateringar från intilliggande stolphål skulle kunna härröra från 600–900-tal e.Kr. På grund av kulturlagrens sparsamma innehåll och att en större yta inte kunde tas upp var det inte möjligt att avgöra vad kulturlagret representerar. De många stolphålen antyder emellertid en byggnad med tillhörande aktivitetsyta.

Fyra avfallsgropar och ett avfalls-lager påträffades i kvarteren Ängen, Bromsen och Hatten. De innehöll keramik från sent 1800-tal och tidigt 1900-tal.

HATTEN

I kvarteret Hatten påträffades främst odlingslager och en odlingsbädd som har daterats till perioden 1630–1650, samtida med stadsbildningen. I övrigt påträffades inga bebyggelse-lämningar från tiden innan år 1850.

En brunn påträffades i kvarteret Bromsen och daterades till skiftet mellan 1800-tal och tidigt 1900-tal, då den blev igenfylld.

Fastställande av eventuell fyndförekomst och bedömning av deras typ, antal och ålder

I alla kvarter påträffades keramik, vanligen i mat- eller odlingsjorden. Sammantaget finns 77 fyndposter. Keramiken utgjordes främst av sentida keramik som kunde dateras till sent 1800-tal och tidigt 1900-tal. De påträffades i avfallsgropar och i fyllningen i odlingslagren. Delar av kritpipor påträffades inom alla kvarter, även de i odlingsjorden.

Två mynt påträffades. Dels ett mynt från Drottning Kristinas regeringstid 1630–1650-tal (fyndnummer 15) samt en 25-öring från 1919 som påträffades i ett gruslager i kvarteret Bromsen.

I kvarteret Bromsen påträffades hushållsartiklarna från tidigt 1900-tal i en igenfylld brunn. Fynden utgjordes blanda annat av keramik, skedar och ett trä-ämbar.

Överlag var fyndförekomsten låg vilket också speglas i det låga antalet påträffade lämningar.

Bedömning av fornlämningens bevarandegrad på de aktuella platserna

Kvarteret Vargen och Ängen saknar lämningar. Inom kvarteret Bromsen finns lämningar från yngre järnålder bevarade om än i något skadat skick av sentida åkerbruk. Även stadsbebyggelsen kan ha förstört rester efter en förhistorisk bebyggelse. Emellertid bör nämnas att bebyggelsen i de centrala delarna av kvarteret Bromsen utgörs av låga förrådsbyggnader varför det kan antas att lämningar under dessa byggnader kan finnas bevarade.

Inom kvarteret Hatten har modern bebyggelse som legat i undersökningsområdets södra och östra delar orsakat att dessa områden är att anse som urschaktade. Bevarade delar kan finnas kvar i områdets nordvästra del.

Rumslig avgränsning av fornlämningen inom exploateringsområdet

Inom alla undersökningsområden finns i olika grad lämningar från stadens sentida historia, främst i form av odlingslager. Inom en begränsad yta i kvarteret Bromsen påträffades lämningar från vikingatid.

Bedömning av vilka typer av aktiviteter som kan ligga bakom de kulturlager, anläggningar och fynd som påträffades

VARGEN OCH ÄNGEN

De påträffade odlingslagren tyder på att stora delar av undersökningsområdet långt fram i tiden, i flera fall fram till 1900-talet, brukades som odlingsjord eller hagmark. Kvarteret Vargen och Ängen befinner sig utanför den gamla stadsgränsen och här representerar odlingslagren den äldre åker- och hagmarken som fanns på platsen.

BROMSEN OCH HATTEN

De odlingslager som påträffades i kvarteret Bromsen och Hatten har tillkommit i samband med att tomterna nyttjades för odling. Flera av tomterna har använts både till bebyggelse och odling. Ofta förefaller tomterna ha varit uppdelade mellan två ägare där en del varit bebyggd och en annan del av tomtens nyttjats som exempelvis kryddland såsom på tomt 118 och 120. I enstaka fall har en hel tomt nyttjats för odling långt in på 1800-talet såsom exempelvis tomt 123 och 116.

Inom kvarteret Bromsen fanns även stolphål och kulturlager från vikingatid. Lämningarna tolkas som en möjlig boplatzlämning.

Referenser

Tryckta källor

- Arvidsson, G. 2007. *Gustavsberg. Porslinet, fabriken, konstnärerna*. Stockholm.
- Bergold, H. 1992. *Kvarteret Druvan*. Druvan nr 1, Lindesberg, Västmanland, dnr 6387/92. Arkeologisk förundersökning. Rapport 1992:60. Stockholm: Riksantikvarieämbetet, UV Stockholm.
- Danermark, D. 1997. *Lindesbergs och Vedevågs kyrkor*. Lindesberg: Lindesbergs församling.
- Gunnarsson, A-M & Nyblom, P. *Slaggsten och slagghus – unika kulturskatter*. Stockholm.
- Karlsson, C. 2015. *Förlorat järn – det medeltida jordbrukets behov och förbrukning av järn och stål*. Halmstad.
- Knabe, E. 2016. *Kvarteret Gåsen och Lejonet i Lindesberg*. Arkeologisk förundersökning inom RAÄ 484:1, Lindesbergs stad och kommun, Linde socken i Närke, Örebro län. Arkeologgruppen rapport 2016:28.
- Rönngren, J. 2016. *Ett schakt i Kvarngatan*. Linde 484:1. Lindesås 1:1 kvarteret Lejonet. Lindesbergs kommun, Västmanland. Arkeologgruppen rapport 2016:11.
- Tham, W. 1949. *Lindesberg och Nora städer under trehundra år 1643-1943*. Del II. Lindesberg. Örebro Läns museum. 1979. *Förslag till bevarandeplan för Lindesbergs centrala delar*. Inventeringsdelen. Lindesberg: Lindesbergs kommun.

Kartor och arkivmaterial

LANTMÄTERISTYRELSENS ARKIV

- Geometrisk av,ätning, Lindesbergs stad. 1644. Akt 18-lis-89
- Geometrisk karta över Lindesbergs stad. 1728. Akt S47-1:3.
- Avmätning. Lindesbergs stad. 1776. Akt S47-1:5.

LANTMÄTERISTYRELSENS ARKIV

- Avmätning stadens ägor, Lindesbergs stad. 1775. Akt S47-1:4
- Ljunggrens atlas, litografi. Lindesbergs stad. 1857. Akt Lj-99.

RIKSARKIVET

- Befolkningsstatistiska redogörelser – Lindesberg kyrkoarkiv
- Åren 1754-1800, sid 4, Lindesbergs församling

HUSFÖRHÖRSLÄNGDER FÖR LINDESBERGS SOCKEN, VÄSTMANLAND

- År 1713-1726, sid 223, Lindesbergs stadsförsamling
- År 1816-1825, sid 160, Lindesbergs stadsförsamling
- År 1826-1837, sid 190, Lindesbergs stadsförsamling
- År 1841-1850, sid 180, 182, 214, Lindesbergs stadsförsamling
- År 1882-1891, sid 88, Lindesbergs stadsförsamling
- År 1914-1924, sid 174, Lindesbergs stadsförsamling

LINDESBERGS RÅDHUSRÄTT OCH MAGISTRAT 1646-1947 – BOUPPTECKNINGAR OCH ARVSKIFTEN

- År 1782-1803, sid 354, 438, Lindesberg
- År 1818-1827, sid 147, Lindesberg
- År 1828-1839, sid 224, Lindesberg

Webbmaterial

Lindesbergs kulturhistoriska arkiv, bilddatabas

<http://www.lindesberg.se/10/kultur--fritid/lokalhistoria-och-arkiv/lindesbergs-historia.html> (2017-08-10). <http://www.litchfieldhistoricalsociety.org/ledger/materials/133> (2017-12-12)

Tekniska och administrativa uppgifter

Län	Örebro
Kommun	Lindesberg
Landskap	Västmanland
Socken	Lindesberg
Fastighet	Kvarteret Hatten, Bromsen, Ängen och Vargen

Fornlämningsnummer

Linde 481:1

Lämningsstyp

Stadslager

Datering

Efterreformatörisk

Typ av undersökning

Arkeologisk förundersökning

Länsstyrelsens beslutsdatum

2016-06-14

Länsstyrelsens diarienummer

431-625-2016

Arkeologgruppens projektnummer

Ag2016_45

Projektleddning	Johnny Rönngren
Personal	Ebba Knabe, Johnny Rönngren, Helmut Bergold, Sabina Larsson

Undersökningstid	2016-09-26 till 2016-10-28
Exploateringsyta	17 300 m ²
Undersökt yta	1 082 m ² , 350 löpmeter
Inmätningsteknik	RTK-GPS
Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Höjdsystem	RH 2000

Arkiv

Arkivmaterial förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Digitalt arkiv

Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd

Fynd förvaras hos Arkeologgruppen AB och inväntar fyndfördelning.

Bilagor

Bilaga 1. Schakttabeller

KVARTERET VARGEN

ID	Storlek (m)	Beskrivning (m)	Anläggningar
100	10x2,3 1,6 djupt	0,05 vegetationsskikt 0,4-0,5 utfylld matjord och lera 0,2-0,4 raseringslager 0,1-0,2 flammigt sandlager 0,15-0,2 odlingslager 0,15-0,2 infiltrerat odlingslager >0,3 steril sand Under vegetationsskiktet framkommer ett utfyllnadslager av matjord och lera. I botten av detta lager finns raseringsmassor bestående av puts, tegel, trä och yngre glas. Odlingslagret är humöst, brunt med en tydlig lins av kol.	104
200	10x2,5 0,7-0,9 djupt	0,05 vegetationsskikt 0,4-0,5 påförd matjord 0,2 odlingslager 0,15 steril sand Odlingslagret är inte lika luckert och innehåller inte lika mycket kol som i föregående schakt, även om inslag förekommer. I schaktets södra del, på 0,5 meters djup, framkom en dränering fylld av sprängsten.	204, 208
300	10x2 0,4-0,7 djupt	0,05 vegetationsskikt 0,15 matjord 0,05 äldre odlingslager. Mycket lite förekomst av kol.	-
400	8x2 0,2-0,6 djupt	0,05 sand/vegetationsskikt Därefter steril sand. Urschaktat.	-
500	10x2,5 0,3-0,6 djupt	0,05 vegetationsskikt 0,1 sandblandat matjordslager >0,1 steril sand	-
600	15x2,5 0,3-0,4 djupt	0,05 vegetationsskikt 0,1 sandblandat matjordslager >0,1-0,2 steril sand I matjorden påträffades två kritpipsskaft och keramikskärvor.	606
700	2x1,6+6x2,5 0,2-0,3 djupt	0,05 vegetationsskikt 0,1 sandblandat matjordslager steril sand	708, 717
800	10x2,5 0,3-0,4 djupt	0,05 vegetationsskikt 0,1 sandblandat matjordslager steril sand	-
900	15x2,5 0,2-0,3 djupt	0,05 sand/grus 0,1 sandblandat matjordslager steril sand	-
1000	15x1,5 0,3-0,4 djupt	0,05 vegetationsskikt 0,1 sandblandat matjordslager steril sand	-

KVARTERET ÄNGEN

ID	Storlek (m)	Beskrivning (m)	Anläggningar
100	8x3 0,7-0,8 djupt	0,1 asfalt 0,6-0,7 bärlager och sand 0,1 odlingslager/markhorisont Brun lera, inslag av kol. Skär ej genom kulturlagret.	104
200	8x3 0,6-0,8 djupt	0,1 asfalt 0,5 bärlager 0,05 odlingslager blålera Odlingslagret är högre beläget i öst där marken släntar uppåt	204
300	8x3 0,6-0,7 djupt	0,1 asfalt 0,5 bärlager Lera	304, 314
400	10x3 0,5-1,4 djupt	0,1 asfalt 0,4-0,5 bärlager Modern husgrund	404
500	8x3 0,7 djupt	0,05 asfalt 0,5 bärlager 0,1 steril lera I skiftet mellan bärlager och steril lera syns tandspår efter skopa, ytan har tidigare blivit avbanad.	-
600	8x3 0,7 djupt	0,05 asfalt 0,5 bärlager 0,1 steril lera	604, 610, 618
700	7,2x3,2 1,3 djupt	0,1 asfalt 0,6 bärlager därefter vidtog rester efter en modern husgrund i betong fylld av raseringsmassor. Inom schaktet är ena hörnet av husgrunden synlig. Källarbotten vid 1,3 meters djup.	704, 708
800	8x3 0,6-0,9 djupt	0,1 asfalt 0,5 bärlager 0,05 odlingslager	804
900	8x3 0,6 djupt	0,1 asfalt 0,5 bärlager 0,05 odlingslager steril lera Dränering påträffad under odlingslagret, vid 0,6 meter.	904
1000	8x3 0,6-0,8 djupt	0,1 asfalt 0,5-0,55 bärlager 0,05 odlingslager Dränering påträffad under odlingslager	1004

ID	Storlek (m)	Beskrivning (m)	Anläggningar
1100	8x3 0,6-0,9 djupt	0,1 asfalt 0,5-0,55 bärlager steril lera vid 0,55 meters djup I schaktets östra del finns en nedgrävning fylld av omrörda massor, fynd av tegelkross, glasskärvor, pilsnerflaska. Fortsätter utanför schaktet.	-
1200	8x3 0,6-1 djupt	0,1 asfalt 0,5 bärlager 0,03 odlingslager steril lera vid 0,6 meters djup	-
1300	8x3 0,6-0,7 djupt	0,1 asfalt 0,5 bärlager 0,07 odlingslager i norra delen av schaktet steril lera vid 0,55 meters djup i södra delen I östra delen en störning, 8x0,5 m, ner till 0,8 m.	-
1400	8x3 0,7 djupt	0,1 asfalt 0,5 bärlager 0,05 odlingslager steril lera vid 0,6 meters djup	-
1500	8x2 0,6 djupt	0,1 asfalt 0,4 bärlager steril lera i botten.	1504
1600	8x2 0,6-0,95 djupt	0,1 asfalt 0,4 bärlager 0,02 odlingslager Steril lera Dräneringsdike påträffades på 0,6 meters djup 0,7x0,4 meter stort. Fyllt av sindersten.	-

KVARTERET HATTEN

ID	Storlek (m)	Beskrivning (m)	Anläggningar
100	10x2 1,8 djupt	0,05 vegetationsskikt 0,2-0,3 bärlager 0,3-0,5 raseringsmassor steril lera vid 1,8 meters djup	-
200	13x2 0,9 djupt	0,4 matjordslager 0,5 bärlager I östra delen av schaktet finns inget odlingslager men en 0,1-0,15 m tjock markhorisont. I västra delen av schaktet finns ett massivt odlingslager som är djupast i väster där ett dike är grävt. I mitten av schaktet går tomtgränsen.	204, 208, 223, 236
300	7,3x2,9 0,9-1,4 djupt	0,1 asfalt 0,5-0,6 bärlager 0,1 äldre marknivå 0,1-0,3 utfyllnadslager bestående av grus, sand och sten 0,4-0,5 äldre odlingslager steril lera vid 1,3 meters djup I schaktet påträffades resterna av en modern husgrund (304) i schaktets NÖ ände. Öster om husgrunden av fyllning med raseringsmassor. Väster om husgrunden fanns en äldre marknivå som gått upp mot husgrunden. Även utfyllnadslagret gick upp mot husgrunden vilket talar för att de anlagts i samband med eller efter husbygget. Husgrunden var grävd genom äldre odlingslager (329) som var mycket humöst, med inslag av lera först vid botten av odlingslagret. Odlingslagret är som tjockast i södra delen av schaktet.	304, 309, 319, 329, 333
400	6x3 1,4 djupt	0,05 asfalt 0,45 sandigt bärlager 0,1-0,15 kompakt sandig markhorisont 0,35 rivningsmassor 0,2-0,3 brunt, humöst odlingslager 0,25 gråaktigt, kolrikt lerblandat odlingslager.	404, 418, 428
500	8x4 2,2 djupt	0,05 asfalt 0,5 bärlager På 0,6 meters djup framkommer en källargrund fylld av kraftigare raseringsmassor. Vid 2,2 meters djup framkommer källarens golv. Vatteninträngning i schaktets sydöstra hörn.	-

ID	Storlek (m)	Beskrivning (m)	Anläggningar
600	8x3 0,8-1,3 djupt	0,1 asfalt 0,4 bärlager 0,05-0,35 odlingslager steril lera vid 0,7 i väst och 0,85 i öst Odlingslagret täcker främst östra halvan av schaktet. I öst finns ett stenskott dräneringsdike vid 0,85-0,9 meters djup.	604,61
700	6x1,7 0,5-1,3 djupt	0,5 bärlager I schaktets södra del påträffades ett betonggolv överlagrade av stenar. I den norra delen fanns ett odlingslager. Steril lera vid 1,2 meters djup.	704, 739, 744
800	7x2,2 1,4 meter djupt	0,1 asfalt 0,4 bärlager 0,2-0,3 odlingslager Steril lera vid 0,7-0,8 meters djup. Inom schaktet påträffades spår av odlingslager samt en nedgrävning med husgrund. I den sterila leran framkom ett flertal åderspår i olika riktningar.	814, 821, 863, 870
900	8,4x3,1 1,4 djupt.	0,1 asfalt 0,6 bärlager steril lera i botten	-
1000	9x3 0,7-1,6 djupt	0,1 asfalt 0,4 bärlager 0,2-0,3 odlingslager Steril lera vid 0,7-0,8 meters djup. Inom schaktet påträffades spår av odlingslager samt en nedgrävning med husgrund. I den sterila leran framkom ett flertal åderspår i olika riktningar.	1004, 1014, 1033, 1037
1100	7x3	0,1 asfalt 0,4 bärlager 0,2-0,3 odlingslager Steril lera vid 0,7-0,8 meters djup. Inom schaktet påträffades spår av odlingslager samt en nedgrävning med husgrund.	1104, 1113, 1118, 1114, 1154

KVARTERET BROMSEN

ID	Storlek (m)	Beskrivning (m)	Anläggningar
100	6x2 0,4-0,8 djupt	0,03 asfalt bärlager, sand, smågrus, ogräs 0,15-0,2 odlingslager 0,05 kulturlager 0,15 odlingslager steril beige/ljusbrun lera vid 0,6 meters djup. Övre odlingslagret är mörkt i färgen, mycket humöst. Under finns ett tunt kulturlager bestående av ett ljust, vitt grus med inslag av puts. Det undre odlingslagret liknar det övre i sammansättning men har en ljusare nyans. Schaktet utökad åt sydöst.	104, 112, 121, 127
200	4,6x2,3 0,9 djupt.	0,8 bärlager 0,1 odlingslager Vid 0,9 meters djup framkom okänd kabel som grävdes av, schaktet grävdes därför inte djupare.	
300	7x3	0,1 – Asfalt 0,3 – Bärlager, sand och grus. 0,05 – fint grusskikt 0,3 – Odlingslager steril beige/ljusbrun lera vid 0,6 meters djup. Brunn påträffad vid 0,5 meters djup.	304, 310, 321, 340, 346
400	7x3 0,65-0,7 djupt	0,1 – asfalt 0,3 – Bärlager, sand och grus 0,05 – fint grusskikt 0,3 – matjord, myllig och organisk, lös och lättgrävd steril ljusbeige lera vid 0,65 meters djup. I den sterila lera framkommer ett flertal stolphål och störhål. Över ytan syns flera åderspår vilka i sin tur skadat anläggningarna. Fyllningen i åderspåren utgörs däremot av samma material som stolphålens. Fynd av mynt från 1919 i det tunna grusskiktet.	405, 415, 422, 430, 436, 441, 448, 457
500	7x3 0,7 djupt	0,1 – asfalt 0,3 – Bärlager, sand och grus 0,05 – fint grusskikt 0,3 – matjord, myllig och organisk, lös och lättgrävd steril ljusbeige lera vid 0,65 meters djup.	504, 508

Bilaga 2. Anläggningstabeller

KVARTERET VARGEN

ID	Typ	Storlek (m)	Beskrivning
104	Husgrund	8x0,8	Påträffad vid 0,7-0,8 meters djup. Består av stenblock, 0,6-1 meter stora. Överst täckt av bruk. Raseringsmassor ovanpå husgrund innehållande tegelkross och vita kakelplattor. Troligen 1900-tal.
204	Odlingslager	0,15-0,2 tjockt	Ljust brun matjord med inslag av sand och kol. Överst rikligt med kol som i sin tur har infiltrerat neråt.
208	Dräneringsdike	3x0,4	Påträffades på 0,5 meters djup. Fyllt av luftigt packad sprängsten, 0,2-0,5 meter stora. Fynd av 3-4 mm tjockt glas.
606	Dräneringsdike	6x0,4 0,1-0,2 djupt	Dike fyllt av löst lagd sprängsten, 0,1-0,2 meter stora.
717	Dränering	2,5x0,4 0,1 djup	Fyllt av 0,1-0,2 meter stor sprängsten.

KVARTERET ÄNGEN

ID	Typ	Storlek (m)	Beskrivning
104	Dike	8x0,4 0,29 djupt	Fyllningen består av lera och slaggsten, ca 0,1 m stora. Har fungerat som avgränsning eller dränering.
108	Odlingslager	0,1	Tunt skikt med odlingslager. Odlingsjord med hög inblandning av lera, fragment av tegel och kol.
204	Störhål	0,07 i diameter	Påträffades på 0,6 meters djup. Rester av stör i trä, skoning av sten och takpannetegel.
205	Odlingslager	0,05 meter tjock	Tunt skikt med odlingslager. Odlingsjord med hög inblandning av lera, fragment av tegel och kol.
304	Skräpgrop	1,2x0,6 0,3 djup	Fynd av porslin, glas och spik
314	Dränering	Ca 5x0,4 0,3 djupt	Samma typ som 104. Fyllt av lera och slaggsten.
404	Husgrund	1,4 meter djup.	Modern husgrund. Förekommer i stort sett hela schaktet. Källargrund som igenfyllts med byggsten, 0,2-0,6 m stora, kalksten och sindersten. På 1,4 meters djup påträffades källarens betonggolv. Fynd av rörledningar och asbestplattor.
604	Dräneringsdike	1,4x0,5	Skålfomat. Fynd av tegelfragment och kakelugnsputs.
618	Husgrund	Djupare än 1,3 meter	Modern husgrund med betongväggar.
704	Dräneringsdike	3,3x0,6 0,2 djupt	Påträffad vid 0,6 meters djup. Fyllt med sprängsten 0,1-0,2 m stora.

ID	Typ	Storlek (m)	Beskrivning
708	Husgrund	0,5 bred 2,5 på längsta sidan	L-formad husgrund i betong. Utgör hörn till byggnad med källare. Husgrunden påträffades vid 0,6-0,7 meters djup och utgörs av äldre gjuten betonggrund. Invändigt fyllt med rasmassor. Källarbotten med gjutet golv påträffades vid 1,3 meters djup.
804	Dräneringsdike	3,3x0,5 0,2 djup	Påträffades vid 0,55 meters djup. Stenskodd i två skift. Stenarna 0,1-0,15 meter stora. Skålformad.
808	Odlingslager	0,05	Tunt skikt med odlingslager. Odlingsjord med hög inblandning av lera, fragment av tegel och kol.
904	Dränering	3x0,5 0,4 djup	Påträffades vid 0,55 meter djup. Skålformad. Stenskodd.
908	odlingslager	0,05	Tunt skikt med odlingslager. Odlingsjord med hög inblandning av lera, fragment av tegel och kol.
1004	Grop	2x2 0,2 m djup	Avfallsgrop fylld med rödgods och flintgods från 1800-tal.
1008	Dräneringsdike	2x0,4 0,3 djup	Påträffades vid 0,8 meters djup, under odlingslagret. Stenskodd med krossad sindersten. Anlagd i två skift med lucka mellan stenarna. Skålformad.
1012	Odlingslager	0,05	Tunt skikt med odlingslager. Odlingsjord med hög inblandning av lera, fragment av tegel och kol.
1204	Odlingslager	0,05	Tunt skikt med odlingslager. Odlingsjord med hög inblandning av lera, fragment av tegel och kol.
1304	Odlingslager	0,05	Tunt skikt med odlingslager. Odlingsjord med hög inblandning av lera, fragment av tegel och kol.
1404	Odlingslager	0,05	Tunt skikt med odlingslager. Odlingsjord med hög inblandning av lera, fragment av tegel och kol.
1604	Odlingslager	0,05	Tunt skikt med odlingslager. Odlingsjord med hög inblandning av lera, fragment av tegel och kol.
1504	Dräneringsdike	2x0,6 0,15 djupt	Påträffad vid 0,6 meters djup. Fylld av sprängsten, 0,1-0,2 meter stora.

KVARTERET HATTEN

ID	Typ	Storlek (m)	Beskrivning
204	Dike, stensatt	1 m brett 0,7 djupt	Dike påträffad vid 0,4 meters djup. Mot botten är diket stensatt med 0,1-0,3 meter stora stora stenar, täkta av lager med granris och rötter. Diket är överlagrat av odlingslager, vilket antyder att det varit stängt.
208	Odlingslager	0,2-0,7 meter tjockt.	Grå sandig silt, rikliga mängder kol och tegelkross.
212	Störhål	0,1 meter i diameter	Omkring 20 spridda störhål inom lager A223. Störkäppar för odling eller hässjning?
223	Odlingsbädd/lager	1,2x1,6 0,1 meter djup.	I botten av odlingslager A236 mot den sterila leran fanns en odlingsbädd. Bädden hade skålad form och innehöll sandblandat lera med odlingsjord. Störhål perforerade ytan. I lagret ett Kristinamynt från 1630-1650 e.Kr.
236	Odlingslager/ markhorisont	0,1-0,15 tjockt	Kompakt svartbrun sandig silt. Inslag av kol och tegelkross.
304	Husgrund/ fundament	2,7x0,6 1,3 djup	Modern husgrund i betong. Fylld av raseringsmassor. Grävd genom äldre odlingslager.
309	Stolphål	0,3 i diameter 0,1 djupt	Rund nedgrävning. Fyllningen består av brun sandig matjord. Plan bottenform. I botten påträffades en flat sten, 0,15 meter stor.
329	Odlingslager	0,4 tjockt	Påträffat vid 0,8 meters djup. Mycket humöst och mylligt, rikare på lera i lagrets botten där det möter den underliggande sterila leran.
404	Dräneringsdike	0,4 meter i bredd, 0,1 meter djup.	Dräneringsdike avtecknat mot den sterila leran vid 0,65 meters djup, fylld med samma fyllning som odlingsjord. Skålad bottenform.
411	Lager	5x1	Gårdsgruslager som påträffades på 0,5 meters djup. Täckte yta om 5x1 meter.
418	Störning	1,2 m i diam	Störning, grop fylld med singel
428	Lager	0,4 tjockt.	Äldre odlingslager som påträffades vid 0,8 meters djup. Packat och något siltigt i innehållet i det annars humushaltiga lagret. 0,4 m tjock. Låg mot steril lera.
504	Raseringslager	Hela schaktet, ned till 2 meters djup.	Moderna raseringslager från byggnad. Betong, järnrör, bildelar. Ned till 2 m djup.
604	Lager	-	Raseringslager under bärlager. Raseringslagret låg mot steril lera. Lagret innehöll tegelkross, armeringsjärn och betongfragment.
608	Störning	2 m i diameter	Rund. Låg under raseringslager vid 0,6 m djup. Har troligen varit nedgrävning för brunn, avloppsbrunn el dyl. Fylld med grus och sand.
704	Odlingslager	2,2x1 meter 0,2 meter tjock.	Påträffat vid 0,6 meters djup. Mycket humöst och mylligt, rikare på lera i lagrets botten där det möter den underliggande sterila leran.

ID	Typ	Storlek (m)	Beskrivning
739	Golv	0,1 tjockt	Gjutet betonggolv vid 0,5 m djup. Gjuten ovanpå lager med sprängsten (A704). Under golvet går en äldre keramikledning.
744	Fundament	0,2x2 meter	Gjuten betongvägg ned till 1,2 meters djup.
816	stensyll	7x0,8 0,2 hög	Husgrund vid 0,7 m djup. Kring 1900-tal. Utgörs av ett skikt tuktade och rektangulära stenblock med bruk emellan.
821	Nedgrävning	0,6 meter bred. 0,3 meter djup.	Nedgrävning till syll 816. Fyllning med odlingsjord uppblandat med puts och lera.
863	Stolphål	0,35 i diameter 0,2 djupt	Fyllningen består av matjord och inrasade stenar. Rund i plan med spetsig bottenform. Stolpen har varit stöttad av 5-6 stenar, varav en är en tegelsten. Fynd av grön slaggbiter i fyllningen.
870	Odlingslager	0,3 meter tjockt.	Odlingslager vid 0,6 meter djup. I botten syns åderspår.
1004	Nedgrävning	9x1,1 0,3 djup	Nedgrävning för syll (A1014). Fyllning med sand och grusig silt.
1014	Husgrund/stensyll	9x0,7	Påträffades på 0,6 meters djup. Murad grund bestående i två skikt bestående av två rader inpassade stenar med flata utsidor. Spräng/natursten, 0,1-0,3 meter stora. Det undre skiktet består av en grundsula lagd av större sprängstenar, 0,4-0,7 meter stora, ned till 1,4 meters djup. Det övre skiktet är 0,4 meter brett, det undre 0,9 meter. Bruk mellan stenarna.
1033	Odlingslager	0,4 tjockt.	Äldre odlingslager som påträffades vid 0,8 meters djup. Packat och något siltigt i innehållet i det annars humushaltiga lagret. Låg mot steril lera. Spår av åder i botten.
1104	Husgrund	7x0,7 0,9 djup	Påträffad vid 1,6 meters djup. Husgrunden är synlig i den östra schaktväggen, hela anläggningen är ej framtagen, bredd okänd. Består av sprängsten och sindersten, ca 0,6 meter stora, med delvis flat sida åt väster.
1113	Avfallslager	0,4x0,6 0,1 meter djup	Raseringsmassor bestående av bland annat tegelpannor, glas och keramik. Indikerar 1800-1900-tal.
1118	Nedgrävning	4,5x0,8 0,8 djup.	Belägen väster om husgrunden 1104. Fylld av sprängsten, 0,4-0,6 meter stora.
1126	husgrund		Natursten lagda i vinkelrät linje jämt mot husgrunden 1104. Utör husets kortsida.
1154	Lager	0,4 tjockt	Odlingslager. Framkommer under bärlagret, vid 0,6 meters djup. Hårt packat. Samma karaktär som A1033.

KVARTERET BROMSEN

ID	Typ	Storlek (m)	Beskrivning
104	Odlingslager	0,4 tjockt.	Odlingslager. Påträffat vid 0,7 meters djup. Mörkt, humöst. Inslag av kol och tegel. Täcker hela schaktet. Fynd av skärvor av flintgods löst i lagret.
108	OdlingsLager	0,1-0,15 tjockt.	Undre skikt av ovanstående odlingslager. Hårdare packat och mer siltrik än 104.
112	Dräneringsdike	0,3 brett.	Påträffat vid 0,85 meters djup. Fyllt av odlingsjord och småsten, 0,05 meter stora.
121	Grop	0,8x0,4. 0,2 djup.	Grop fylld med avfall, keramik, sten, tegelkross, lera och grus. Grävd genom odlingslager. Förmodligen tidigt 1900-tal.
127	Grop	0,9x0,6. 0,2 djup.	Grop fylld med avfall, keramik, sten, tegelkross, lera och grus. Grävd genom odlingslager. Tidigt 1900-tal.
304	Odlingslager	0,4 tjockt.	Odlingslager. Vid 0,5 meters djup. Mörkt, humöst. Inslag av kol och tegel.
310	Nedgrävning	2,8x1,3	Nedgrävning för brunn. Fyllning av blandad lera och odlingsjord.
321	Brunn	2,2x2 meter 1,3 meter djup	Brunn med brädfodring. Översta fyllningen består av raseringsmassor (tegelkross, kakelplattor, sten, grus, skärvor av flintgods).
404	Störhål	0,1	Mörk fyllning.
405	Stolphål	0,4 i diameter. 0,15 djup	Skålformad botten. Kol i fyllningen.
415	Stolphål	0,4 i diameter 0,15 djup	Skålformad botten.
422	Stolphål	0,4 i diameter 0,15 djup	Skålformad botten.
430	Odlingslager	0,4 tjockt.	Odlingslager. Vid 0,5 meters djup. Mörkt, humöst. Inslag av kol och tegel.
436	Dike	1,4x1,6 1,2 m djup	Dike fyllt med ovanliggande odlingsjord.
440	Störhål	0,1	Mörk fyllning.
441	Kulturlager	0,6x1,6 0,1 meter djup	Gråbeige jord, hårt packad, kolfragment och järnutfällningar.
448	Stolphål	0,4 i diameter 0,15 djup	Skålformad botten
456	Störhål	0,1	Mörk fyllning
457	Stolphål	0,2-0,3 i diameter	Fyllningen är gråbeige, urlakad och färgad av kolrester. Skålformad botten.
464	Störhål	0,1	Mörk fyllning.
504	Odlingslager	0,4 meter tjock.	Odlingslager. Vid 0,5 meters djup. Mörkt, humöst. Inslag av kol och tegel.
508	Dike	0,11-1,3 brett	Nedtrampad, hårt packad yta av ljusbrun jord. Inslag av kol, bränd lera och järn. Förlängning av A441.

Bilaga 3. Fyndtabell

Fnr	Anl	Kvarter	Sakord	Föremålstyp	Material	Antal	Vikt/g	Datering	Anm
1	329	Hatten	Keramik	Fat	Rödgods	5	57		Rödgodsfat, engobkeramik med bl.a. koncentriska cirklar
2	329	Hatten	Bränt ben	Bränt ben	Bränt ben	1	1		
3	329	Hatten	Kritpipa	Del av skaft	Vitlera	1	2		
4	329	Hatten	Keramik	Obest.	Rödgods	1	12		Invändig glasyr
5	329	Hatten	Keramik	Obest.	Flintgods	4	5		Glasyr
6	309	Hatten	Keramik	Obest.	Rödgods	2	23		Större bit: engobkeramik med koncentriska cirklar, mindre bit med invändig glasyr
7	104	Bromsen	Metall	En nit, resten obest.	Järn	13	222		En nit på 47g + en större bit, en mindre bit, 11 små bitar
8	104	Bromsen	Glas	Obest.	Grönt glas	1	24		Mörkgrönt glas, böjd
9	104	Bromsen	Glas	Obest.	Grönt glas	1	2		Rak och tunn glasbit, handgjort
10	104	Bromsen	Kritpipa	Del av skaft	Vitlera	1	5		
11	104	Bromsen	Keramik	Obest.	Flintgods	3	22		Runt fat? Vit glasyr, odekorerad
12	104	Bromsen	Keramik	Fat (flat tallrik, 25 cm i diameter)	Flintgods med blått tryck	1	32	1901-1924 ¹	Gustavsbergs "Lilja". Vit glasyr med blå dekor bestående av bl.a. franska liljor.
12a	104	Bromsen	Keramik	Obest.	Flintgods med blått tryck	3	9	1900-talet?	Utsidan vit. Insidan blå dekor med blommor, rankor, kinesiska hus.
13	104	Bromsen	Keramik	Obest.	Rödgods	3	67		Glasyr på åtminstone en bit samt en med vitaktig glasyr (engob)
14	309	Hatten	Kritpipa	Del av skaft	Vitlera	3	4		
15	A 212	Hatten	Mynt	Mynt	Koppar	1	11	1632-1654. 1632-1640-talet?	¼ öre Drottning Kristina
16	A 604	Hatten	Beslag?	Beslag?	Järn	1	112		
17	428	Hatten	Kritpipa	Del av skaft	Vitlera	1	2		

Fnr	Anl	Kvarter	Sakord	Föremålstyp	Material	Antal	Vikt/g	Datering	Anm
18	428	Hatten	Keramik	Obest.	Rödgoods	2	11		Glasyr. En bit engobkeramik
19	208	Haten	Keramik	Obest.	Flintgoods	4	15		Vit glasyr
20	208	Hatten	Kritpipa	Del av huvud	Vitlera	1	4		
21	208	Hatten	Keramik	Obest.	Rödgoods	4	19		Glasyr, minst 2 bitar engobkeramik
22	208	Hatten	Glas	Obest.	Grönt glas	2	9	Före 1850	
23	208	Hatten	Glas	Obest.	Vitt glas	3	4	Efter 1850	
24	870	Hatten	Glas	Obest.	Grönt glas	1	4	Före 1850	
25	870	Hatten	Kritpipa	Del av huvud, del av skaft	Vitlera	2	7		Kan härstamma från ett eller två föremål. Smalt huvud.
26	870	Hatten	Keramik	Obest.	Rödlera	3	32		Glasyr, minst 2 bitar engobkeramik
27	870	Hatten	Biprodukt av metallhantverk?	Obest.	Kopparlegering	1	13		
28	1033	Hatten	Keramik	Obest.	Rödgoods	3	36		I understa skiktet
29	430	Bromsen	Keramik	Obest.	Flintgoods	5	21		
30	430	Bromsen	Keramik	Obest.	Rödgoods	1	4		Glasyr
31	310	Bromsen, brunnen	Keramik	Obest.	Rödgoods	1	10		Vit dekor. Fanns i brunnen, nedgr., övre fyllning
32	S400	Bromsen	Mynt	Mynt, 25 öre	Metall, 60% silver	1	2	1919	
33	127	Bromsen	Keramik	Obest.	Rödgoods	1	51	1900-talet (?)	Svartbrun glasyr
34	127	Bromsen	Glas	Obest/ dricksglas	Grönt glas	4	26	Tidigt 1900-tal	Ristade och målade dekorationer i guldaktig färg. Jugendstil.
35	S600 I matjord	Vargen	Keramik	Obest.	Rödgoods	2	31		Invändig brun glasyr
36	S600 I matjord	Vargen	Keramik	Obest.	Rödgoods	2	16		Invändig brun glasyr, ljusare än fnr 35

Fnr	Anl	Kvarter	Sakord	Föremålstyp	Material	Antal	Vikt/g	Datering	Anm
37	S600 I matjord	Vargen	Kritpipa	2 delar av 2 skaft	Vitlra	2	6		
38	618	Ängen	Keramik	Obest. Kakel?	Vitlra? Fajans?	3	22		
39	618	Ängen	Keramik	Obest. Kakel?	Vitlra? Fajans?	2	7		Vit glasyr
40	618	Ängen	Keramik	Obest. Kakel?	Rödgods?		16		
41	304	Ängen	Beslag	Beslag	Järn	1	12		I avfallsgropen
42	304	Ängen	Fat	Kaffefat	porslin	3	76	1913-1925	I skräpgropen. Bitarna tillhör ett och samma fat. Dekor av rosaröda rosor med små gröna blad längs kanten. Signatur: Gefle. Stämpeln användes 1913-1925.2
43	304	Ängen	Keramik	Kaffefat	porslin	2	43	1900-talet	I skräpgropen. 1/2 kaffefat med rosa rosor och grönt bladverk runt kanten, guldkant på båda sidor om rosdekoren och runt den mellersta delen (där man ställer kaffekoppen)
44	304	Ängen	Keramik	Kaffekopp, delar	porslin	2	9	1900-talet	I skräpgropen. Samma dekor som Fnr 43
45	304	Ängen	Keramik	Obest.	Flintgods?	2	4	1900-talet?	I skräpgropen
46	304	Ängen	Keramik	Mjölkkanne, delar	Porslin	7	78	1900-talet	I skräpgropen. Överst på kanten rödbrun, därunder guldkant. Stämpel: Rörstrand.

Fnr	Anl	Kvarter	Sakord	Föremålstyp	Material	Antal	Vikt/g	Datering	Anm
47	304	Ängen	Keramik	Kaffekopp, delar	Porslän	4	20	1900-talet	I skräppropen. Överst guldkant. Målat dekor på utsidan: girlander av rosa rosor, gröna blad, röda och gråa band. Även dekor i själva porslinet. Stämpel på undersidan: "L.Iron."
48	304	Ängen	Keramik	Obest.	Fajans	4	10	Sent 1800-tal/ tidigt 1900-tal	I skräppropen. Oklart om det handlar om skärvor från ett eller fler föremål. Kan höra ihop med fnr 49-52. Blå dekor på utsidan. Ostasiatiskt inspirerad motiv. Antagligen Gustavsbergs Willow (1880-1952) ³
49	304	Ängen	Keramik	Obest.	Fajans	1	5	Sent 1800-tal/ tidigt 1900-tal	I skräppropen. Kan höra ihop med fnr 48 och 50-52. Blå dekor på in- och utsidan. Ostasiatiskt inspirerad motiv; hus. Sannolikt Gustavsbergs Willow (1880-1952)
50	304	Ängen	Keramik	Obest.	Fajans	3	6	Sent 1800-tal/ tidigt 1900-tal	I skräppropen. Kan höra ihop med fnr 48, 49 och 51-52. Blå dekor på in- och utsidan. Ostasiatiskt inspirerad motiv; Träd/buskar. Sannolikt Gustavsbergs Willow (1880-1952)
51	304	Ängen	Keramik	Obest.	Fajans	2	3	Sent 1800-tal/ tidigt 1900-tal	I skräppropen. Kan höra ihop med fnr 48, 49, 50 och 52. Blå dekor på in- och utsidan. Ostasiatiskt inspirerad motiv; Träd/buskar. Sannolikt Gustavsbergs Willow (1880-1952)
52	304	Ängen	Keramik	Obest.	Fajans	2	3	Sent 1800-tal/ tidigt 1900-tal	I skräppropen. Kan höra ihop med fnr 48-51. Blå dekor på utsidan. Ostasiatiskt inspirerad motiv; Träd och hus. Sannolikt Gustavsbergs Willow (1880-1952)
53	304	Ängen	Glas	Skokrämsburk. Rund glasburk, del av botten.	Klart glas (turkost)	1	28	1900-tal	Inskrift i botten: "Viking". Möjligtvis från samma föremål som fnr 54

Fnr	Anl	Kvarter	Sakord	Föremålstyp	Material	Antal	Vikt/g	Datering	Anm
54	304	Ängen	Glas	Del av skruvglas. Möjligtvis skokrämsburk	Klart glas (svagt turkost)	1	12	1900-tal	Möjligtvis från samma föremål som fnr 53
55	304	Ängen	Glasflaska	Flaska, flaskhals	Klart glas	1	21	1900-tal?	
56	304	Ängen	Glasflaska	Flaska + större del av hals (som har gått av)	Klart glas (svagt gulgrönt)	1	129	1900-tal?	Parfymflaska, apoteksflaska el.dyl. Möjligtvis en del av innehålllet kvar i flaskan
57	304	Ängen	Keramik	Obest. (Kakel?)	Rödgods?	3	159	1900-tal?	Porös, delvis rödaktig och delvis vitaktig lera. Vit glasyr (som har krackelerat) på en sida.
58	304	Ängen	Keramik	Obest.	Rödgods?	1	33	1900-tal?	Porös rosa lera. Samma färg som den största keramikbiten i fnr 57. Ingen glasyr.
59	304	Ängen		Obest.		1	0		Brunsvart föremål som påminner om kripipsskaft, men saknar håll. Mycket lätt.
60	310, Brunnen	Bromsen	Flaska	Flaskhals	Grönt glas	1	24	Efter 1850	Blågrönt glas. Översta delen av en flaskhals
61	A310, Brunnen	Bromsen	Bestick	Skaft av sked eller gaffel	Mässing	1	10		Möjligtvis modell Admiral
62	A310, Brunnen	Bromsen	Sked	Tesked	Metall	1	7		Översta delen av skaftet saknas. Möjligtvis samma modellserie som fnr 61 och 63.
63	310, Brunnen	Bromsen	Sked	Matsked	Metall	1	36		Möjligtvis modell "Admiral"
64	310, Brunnen	Bromsen	Skruv?	Skruv	Metall och trä?	1	27		Innerdelen metall, vrid/handtaget trä (eller plast?)
65	310, Brunnen	Bromsen	Obest.	Ringklocka? Dörrklocka? Slev?	Järn	1	56		Skålformad, mycket tunn metall.

Fnr	Anl	Kvarter	Sakord	Föremålstyp	Material	Antal	Vikt/g	Datering	Anm
66	310, Brunnen	Bromsen	Knapp	Översta delen av en knapp?	Metall	1	0		klockformad
67	310, Brunnen	Bromsen	Krok	Krok	Järn	1	50		Målad med röd färg?
68	310, Brunnen	Bromsen	Stigbygel	Stigbygel	Järn	1	227		
69	310, Brunnen	Bromsen	Obest. biprodukt av metallhantverk	Spillror eller slagg	Järn	1			Järn blandat med grus. Möjligtvis spill från jämgjutning. Järnet har blandats med underlaget det spillts på.
70	310, Brunnen	Bromsen	Borste	Borste, delar av	Trä	2	22		Nedre delen av en borste och antagligen ryggen till den. Ristad inskrift på den senare: [A]LVA
71	310, Brunnen	Bromsen	Flaska	Flaskhals	Klart glas	1	14		Flaskhalsen är lätt bucklig. Böjd. tillhörde antingen en päronformad flaska.
72	310, Brunnen	Bromsen	Skål/Lock	Lock till glasskål	Klart glas	1	41		Mönstrat
73	310, Brunnen	Bromsen	Keramik	Kakel	Kakel	1	130		Vit glasyr. Bladmotiv mellan två raka linjer, målade i blått och lite guldfärg
74	310	Bromsen	Hink eller förvaring	Hink? Förvaring	Trä	1	1200		Trähink med vigband på fem nivåer. 33 cm hög, 26 cm bred, 3 cm stort hål i embaret i 18 cm höjd. Hålet är tätat med tyg, rester av tyg runt hela mynningen och i bottnet. Kärlet var tydligen tygklätt
75	I hinken		Hår?				0		
76	I hinken		Tyg	Tätning/klädsel			3		Vävt tyg, kanske linne
77	I hinken		Slagg			1	4		Svartblå

- 1 Datering enligt :Arvidsson, Gustav (2007): Gustavsberg. Porslinet, fabriken, konstnärerna. Stockholm. S. 378.
- 2 (Auktionshus kan ange "1898, 1901-1925" som produktionstid för tallriken, medan det första årtalet saknas på andra produkter ur serien.)
<http://www.signaturer.se/Sverige/gefle.htm>
- 3 Jfr Arvidsson, Gustav (2007): Gustavsberg. Porslinet, fabriken, konstnärerna. Stockholm. S. 105

ARKEOBOTANISK ANALYS

KVARTERET BROSEN OCH HATTEN, LINDESBERG

BESTÄLLARE: ARKEOLOGGRUPPEN

ANALYS: STEFAN GUSTAFSSON

Inledning

På uppdrag av Arkeologgruppen har Arkeologikonsult genomfört en arkeobotanisk analys av sju stycken jordprover. Proverna samlades in i samband med en arkeologisk undersökning inom kvarteret Brosen och Hatten i Lindesberg. Jordproverna vattensållades och det använda sållet hade en maskstorlek av 0,2 mm. Artbestämningen gjordes med hjälp av mikroskop med en förstoring av 4 till 600 gånger samt referenslitteratur (bl.a. Berggren 1969/1981, Jacomet 2006, Schweingruber 1978/1990, www.woodanatomy.ch).

Resultat

Ingen av de analyserade proverna innehöll förkolnad växtmakrofossil i form av säd, ogräs eller insamlade växter. De flesta av proverna innehöll däremot träkol. Urval av kol för eventuella ^{14}C -dateringar gjordes utifrån träslagens lägsta högsta egenålder.

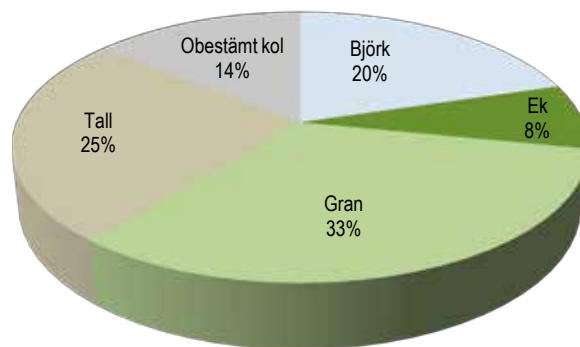
KVARTERET BROSEN

Anl-nr 405, prov-nr 467 - Stolphål

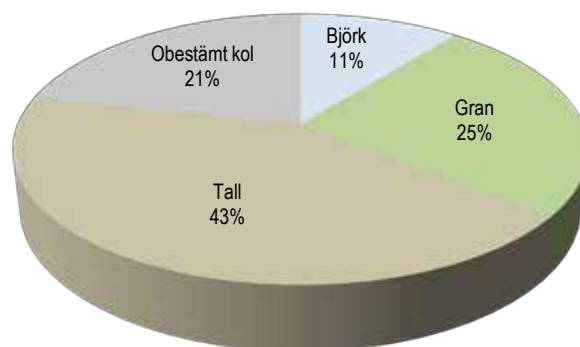
Provet innehöll träkol men ingen växtmakrofossil (figur 1). Gran, tall och björk dominerar och artsammansättningen tyder på att det rörs sig om kol från uppvärmning, matlagning eller vådeld. För eventuell ^{14}C -analys valdes en tunn kvist från björk.

Anl-nr 304 - Odlingsslager

Provet innehöll en del oförkolnade träfibrer samt träkol. Av oförkolnat trä påträffades bara tall medan det förkolnade materialet innehöll gran, björk och tall (figur 2). För eventuell ^{14}C -analys valdes en tunn kvist från björk.

Figur 1. Fördelningen mellan träslag i anläggning 405, prov-nr 467.

Figur 2. Fördelningen mellan träslag i anläggning 304.

Anl-nr 441, prov-nr 468 - Kulturlager

Provet innehöll små kolfragment som inte kunde bestämmas till art samt förkolnade granbarr. Granris användes inte sällan till golvtäckning samt på förstukvistar och som enkla kvastar. Vilken aktivitet som avsatte granbarr i kulturlagret går inte att avgöra.

Provet innehöll även sex oförkolnade frön av svinmålla. Det går inte att avgöra om dessa utgör en recent inblandning eller om de härleder från äldre aktivitet.

Anl-nr 508, prov-nr 512 - Kulturlager

Provet innehöll tre kolbitar varav en kunde bestämmas till tall, en till björk och en kunde inte artbestämmas. För eventuell ^{14}C -analys valdes kol från björk.

KVARTERET HATTEN

Anl-nr 870, prov-nr 862 - Odlingsslager

Provet innehöll gott om träkol från tall, gran, björk och ek (figur 3). För eventuell ^{14}C -analys valdes kol från björk.

Anl-nr 208, prov-nr 260 - Odlingsslager (toppen)

Provet innehöll mycket träkol. Tall dominerar men det finns även kol från gran, björk, ek och hassel (figur 4). För eventuell ^{14}C -analys plockades kol från hassel ut.

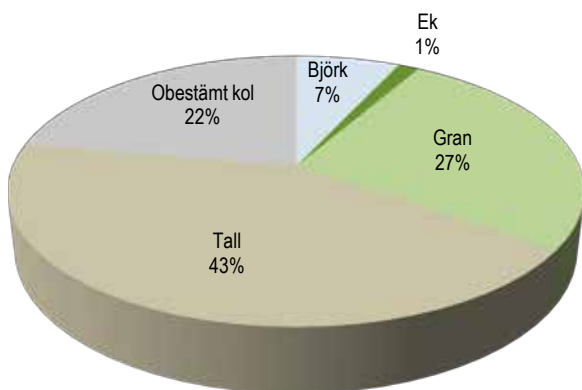
Anl-nr 208, prov-nr 261 - Odlingsslager (botten)

Bottenprovet från anläggning 208 innehöll precis som toppenprovet mycket träkol. Fördelningen mellan olika trädslag var också densamma som i toppenprovet (figur 5). För eventuell ^{14}C -analys plockades kol från hassel ut.

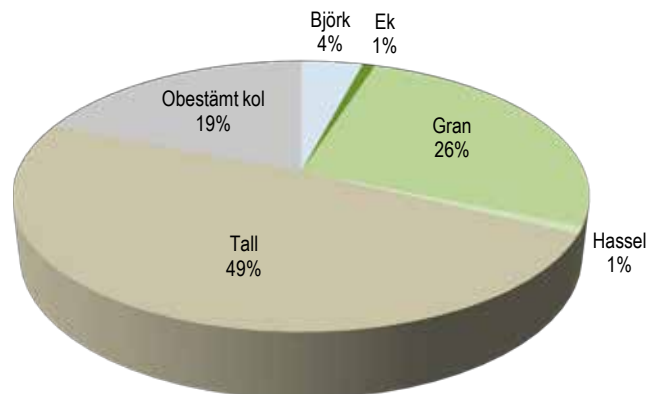
Sammanfattande kommentar

Samtliga prover består av homogeniserad jord med tydlig smulstruktur vilket tyder på att det rör sig om odlingsjord. I regel påträffas inte rester från det som odlats, utan det plockas bort och hamnar i första hand i latriner och komposter. I vissa fall kan material ha tillförts, så som hushållsavfall, latrin, gödsel eller kompostmaterial, och kan ha använts för att höja näringshalten i odlingsjorden. De frön och växtrester som på detta sätt hamnar i odlingsjorden får ses som ett sekundärt material.

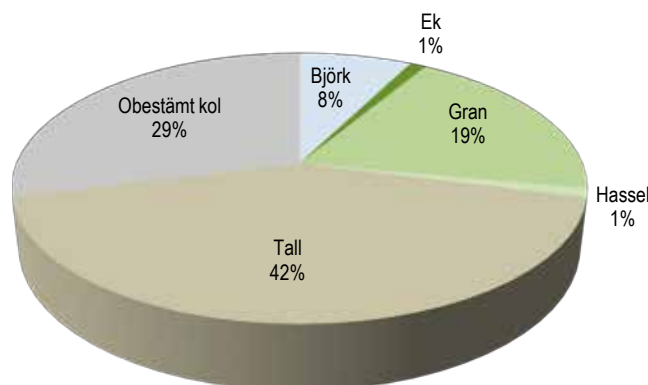
I proverna från kvarteret Hatten innehöll relativt mycket träkol för att vara odlingsjord. Antingen har man gödlat med rester från en spis eller annan uppvärmning. Det kan också vara så att brandlager har odlats upp.

Figur 3. Fördelningen mellan trädslag i anläggning 870, prov-nr 862.

Figur 4. Fördelningen mellan trädslag i anläggning 208, prov-nr 260.

Figur 5. Fördelningen mellan trädslag i anläggning 208, prov-nr 261.

Litteratur

BERGGREN, G. 1969. *Atlas of seeds and small fruits of Northwest-European plant species with morphological descriptions*. Part 2: Cyperaceae. Swedish natural Science Research Council, Stockholm.

BERGGREN, G. 1981. *Atlas of seeds and small fruits of Northwest-European plant species with morphological descriptions*. Part 3: Salicaceae–Cruciferae. Swedish Museum of natural History, Stockholm.

Hemsida, Digital Seed Atlas of the Netherlands:
<http://seeds.eldoc.ub.rug.nl/?pLanguage=en>

JACOMET, S. 2006. Identification of cereal remains from archaeological sites. Archaeobotany Lab, IPAS, Basel University. Opublicerat kompendium.

MORK, E. 1946. *Vedanatomi*.

SCHWEINGRUBER, F. H. 1978. *Microscopic Wood Anatomy*. Structural variability of stems and twigs in recent and subfossil woods from Central Europe. Zug, Switzerland.

SCHWEINGRUBER, F. H. 1990. *Anatomy of European woods*. Paul Haupt förlag, Bern, Stuttgart, Wien.

Hemsida, wood anatomy of Central European species:
www.woodanatomy.ch

Calibration of Radiocarbon Age to Calendar Years

(High Probability Density Range Method (HPD): INTCAL13)

(Variables: $\delta^{13}\text{C} = -25.9$ o/oo)

Laboratory number **Beta-463206**

Conventional radiocarbon age **1140 ± 30 BP**

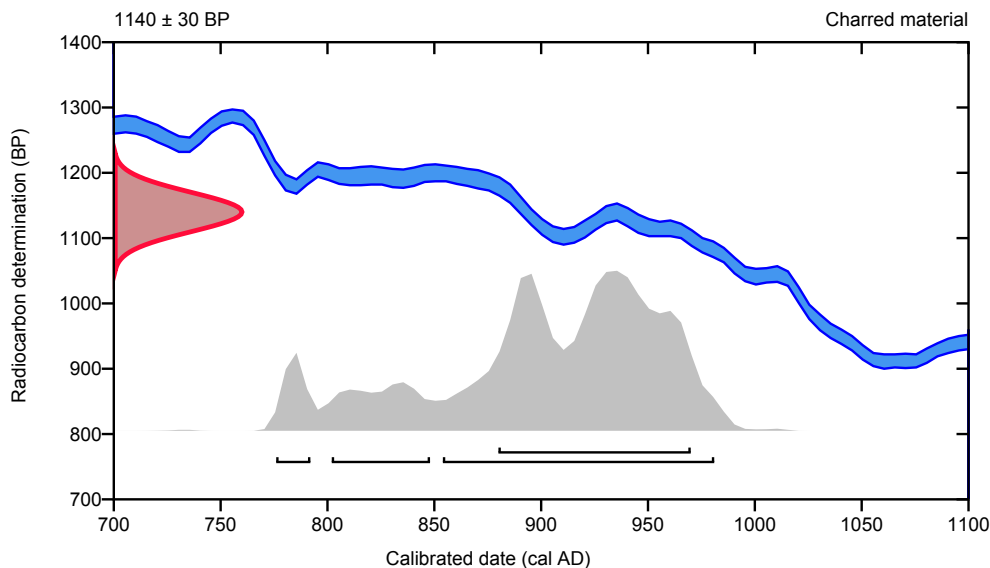
95.4% probability

(78.6%)	854 - 981 cal AD	(1096 - 969 cal BP)
(11.3%)	802 - 848 cal AD	(1148 - 1102 cal BP)
(5.5%)	776 - 792 cal AD	(1174 - 1158 cal BP)

68.2% probability

(68.2%)	880 - 970 cal AD	(1070 - 980 cal BP)
---------	------------------	---------------------

Lind 405

Database used

INTCAL13

References

References to Probability Method

Bronk Ramsey, C. (2009). Bayesian analysis of radiocarbon dates. Radiocarbon, 51(1), 337-360.

References to Database INTCAL13

Reimer, et.al., 2013, Radiocarbon55(4).

Beta Analytic Radiocarbon Dating Laboratory

4985 S.W. 74th Court, Miami, Florida 33155 • Tel: (305)667-5167 • Fax: (305)663-0964 • Email: beta@radiocarbon.com

Calibration of Radiocarbon Age to Calendar Years

(High Probability Density Range Method (HPD): INTCAL13)

(Variables: $\delta^{13}\text{C} = -26.5$ o/oo)

Laboratory number **Beta-463207**

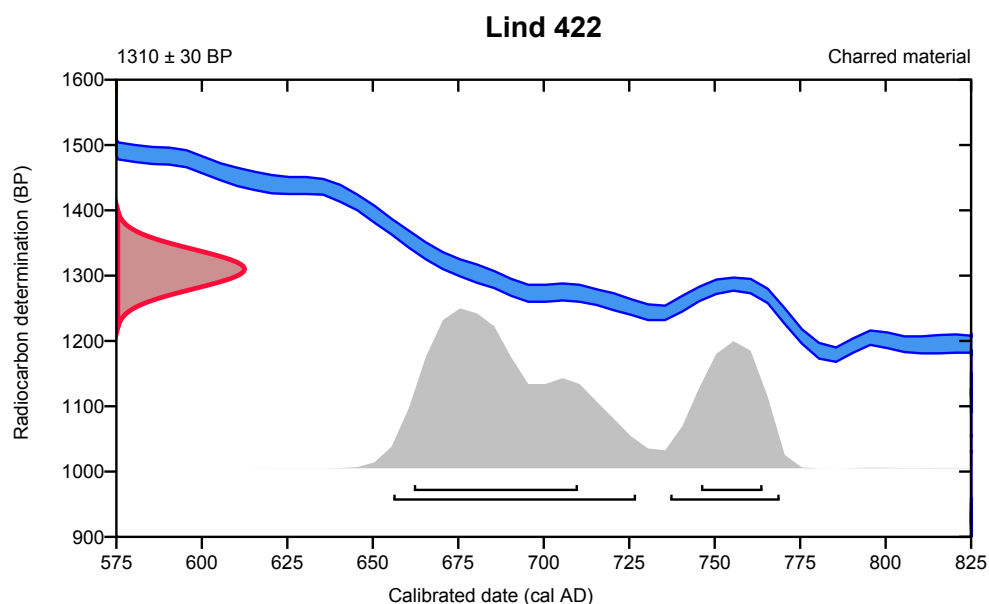
Conventional radiocarbon age **1310 $\pm$ 30 BP**

95.4% probability

(68%)	656 - 727 cal AD	(1294 - 1223 cal BP)
(27.4%)	737 - 769 cal AD	(1213 - 1181 cal BP)

68.2% probability

(50.1%)	662 - 710 cal AD	(1288 - 1240 cal BP)
(18.1%)	746 - 764 cal AD	(1204 - 1186 cal BP)

Database used

INTCAL13

References

References to Probability Method

Bronk Ramsey, C. (2009). Bayesian analysis of radiocarbon dates. Radiocarbon, 51(1), 337-360.

References to Database INTCAL13

Reimer, et.al., 2013, Radiocarbon55(4).

Beta Analytic Radiocarbon Dating Laboratory

4985 S.W. 74th Court, Miami, Florida 33155 • Tel: (305)667-5167 • Fax: (305)663-0964 • Email: beta@radiocarbon.com

